

2019

ARCHEOLOGIENOTA Tolpoortstraat 85-87 Te Deinze (Oost-Vlaanderen)

ADEDE Archeologisch Rapport 460

JANSSENS D.
VAN WETTER S

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 460

Archeologienota Tolpoortstraat
85-87
Te Deinze (Oost-Vlaanderen)

DAVID JANSSENS
SEBASTIEN VAN WETTER

Colofon

Uitgever	ADEDE bvba
Jaar van uitgave	2019
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	Simon Claeys
ISSN	2033-6810

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bvba. ADEDE bvba is niet aansprakelijk voor eventuele schade voortvloeiend uit diens adviezen.

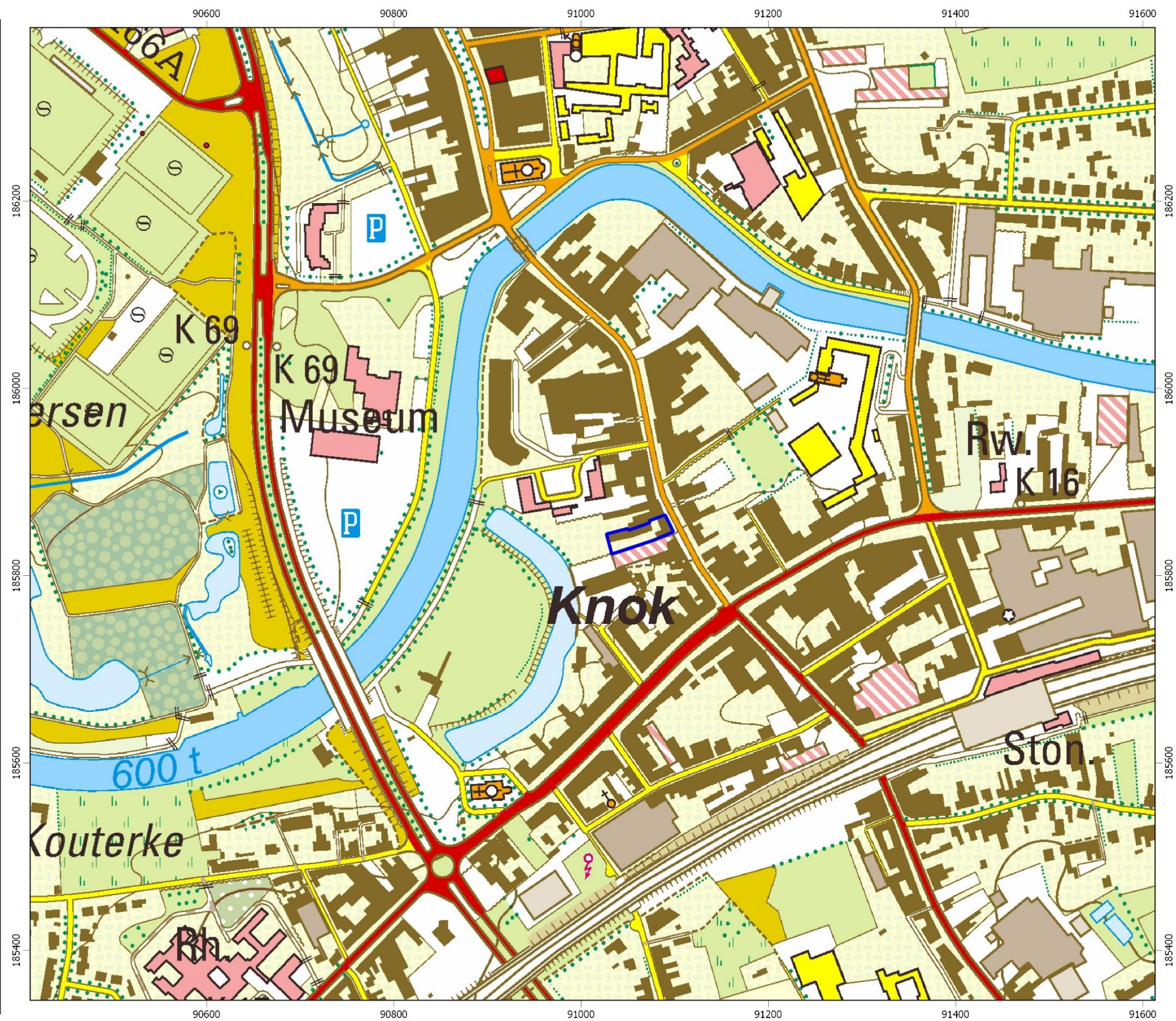
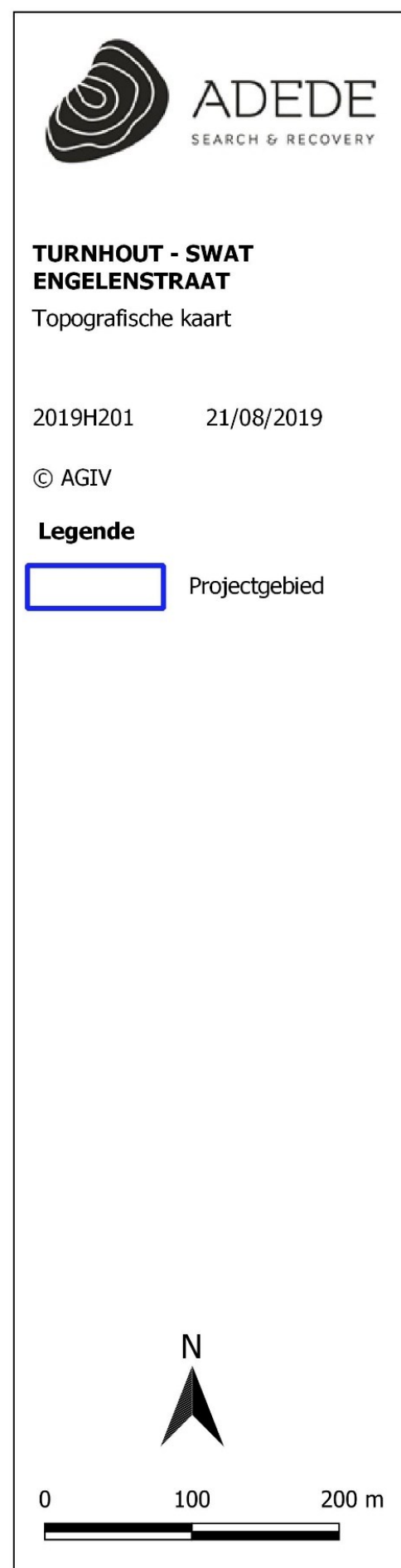
Inhoudsopgave

1	Administratieve fiche	- 5 -
2	Bureauonderzoek	- 10 -
2.1	Archeologische voorkennis	- 10 -
2.2	Aanleiding van het onderzoek.....	- 10 -
2.3	Doel van het onderzoek	- 10 -
2.4	Huidige situatie projectgebied	- 11 -
2.5	Beschrijving geplande werken.....	- 11 -
2.6	Randvoorwaarden	- 11 -
2.7	Werkwijze	- 11 -
3	Assessmentrapport.....	- 24 -
3.1	Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied.....	- 24 -
3.2	Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied	- 27 -
3.2.1	Tertiair geologisch	- 27 -
3.2.2	Quartaair geologisch	- 28 -
3.2.3	Bodem	- 29 -
3.2.3.1	Bodemtypekaart.....	- 29 -
3.2.3.2	Potentiële bodemerosie	- 30 -
3.2.3.3	Erosiegevoeligheid.....	- 31 -
3.2.3.4	Landgebruik	- 32 -
3.2.3.5	Gewestplan.....	- 33 -
3.3	Historische situering van het onderzoeksgebied	- 35 -
3.3.1	Algemene historische situering	- 35 -
3.3.2	Historisch kaartmateriaal	- 36 -
3.3.2.1	Kaart van Blaeu (1649) op basis van de kaart van Sanderus (1641)	- 36 -
3.3.2.2	Plan der versterkingen (1694)	- 36 -
3.3.2.3	Kaart Van Villaret (1745 – 1748)	- 39 -
3.3.2.4	Kaart van Ferraris (1771 – 1778)	- 40 -
3.3.2.5	Kaart Van Van Maldeghem (1784)	- 41 -
3.3.2.6	Atlas der Buurtwegen (1840)	- 42 -
3.3.2.7	Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)	- 44 -

3.3.2.8	Kaart van Popp (1842 – 1879)	- 45 -
3.3.2.9	Luchtfoto's 20 ^e eeuw.....	- 46 -
3.4	Archeologische situering van het projectgebied.....	- 48 -
4	Besluit.....	- 52 -
4.1	Besluit gespecialiseerd publiek	- 52 -
5	Bibliografie.....	- 54 -
6	Lijst van figuren	- 55 -

1 Administratieve fiche

Projectcode	2019H198
Site	Deinze - Tolpoortstraat
Projectsigle ADEDE	DEI-TOL
Ligging	Tolpoortstraat 85 – 87 9800 Deinze
Topografische kaart	Zie plannr. 1
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Aard van de vervolwerken	Woonproject met ondergrondse parking
Uitvoerder	ADEDE bvba
Erkenningsnummer ADEDE bvba	2015/00058
Erkend Archeoloog	David Janssens OE/ERK/Archeoloog/2018/00215
Tijdelijke bewaarplaats archief	ADEDE bvba
Bibliografische referentie	Janssens D., Van Wetter S., 2019, Archeologienota Tolpoortstraat 85-87 te Deinze (Oost-Vlaanderen), ADEDE Archeologisch Rapport 460, Gent.
Periode uitvoering	Augustus 2019
Thermen thesaurus Onroerend Erfgoed	Archeologienota, Bureauonderzoek
Verstoorde zones	Bestaande bebouwing en verharding

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

TURNHOUT - SWAT
ENGELENSTRAAT
Orthofoto 2018

2019H201 21/08/2019

© AGIV

Legende

Projectgebied

N

0 100 200 m

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

DEINZE - TOLPOORTSTRAAT

GRB (kadaster)

2019H198 21/08/2019

© AGIV

Legende

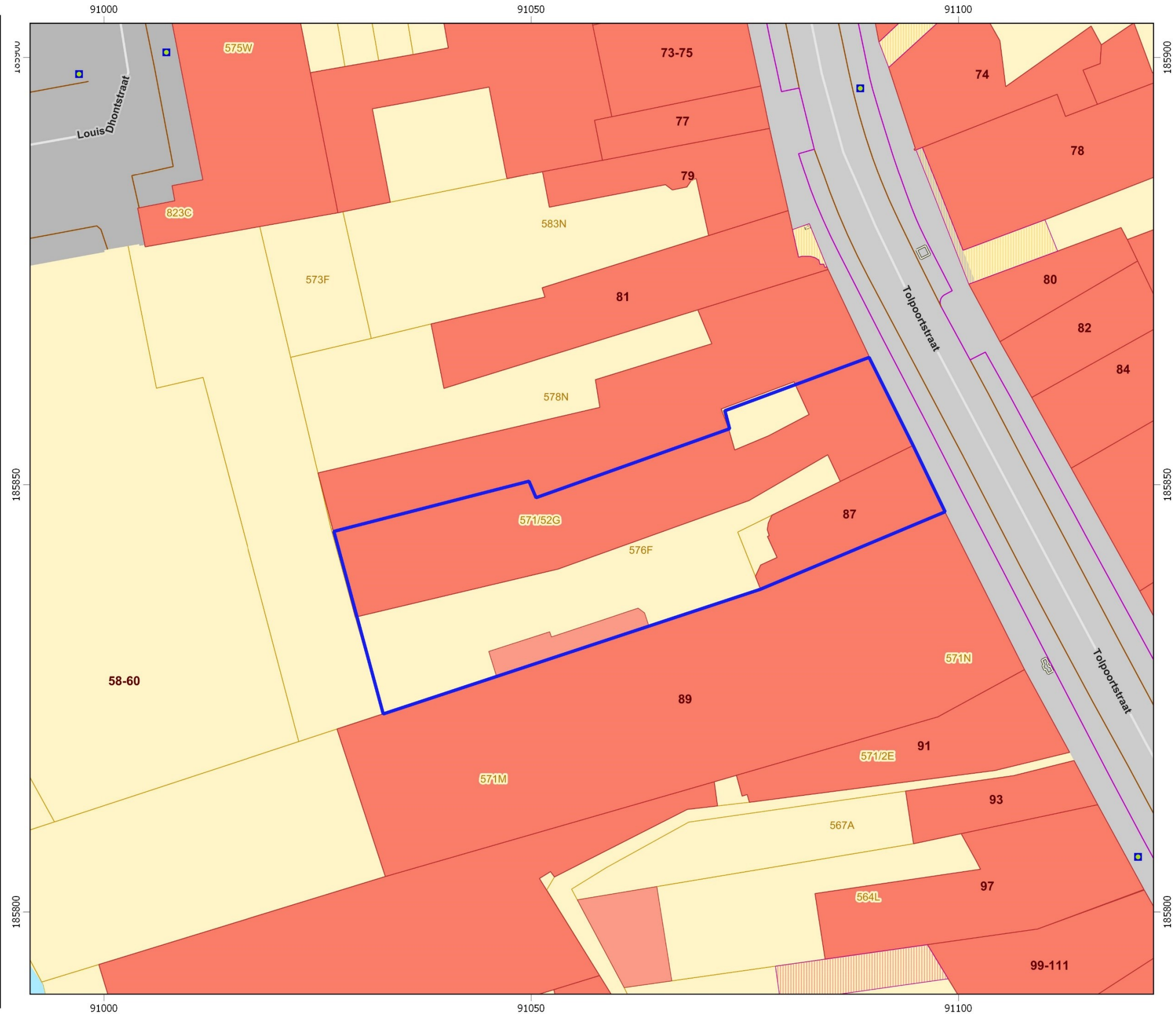
Projectgebied

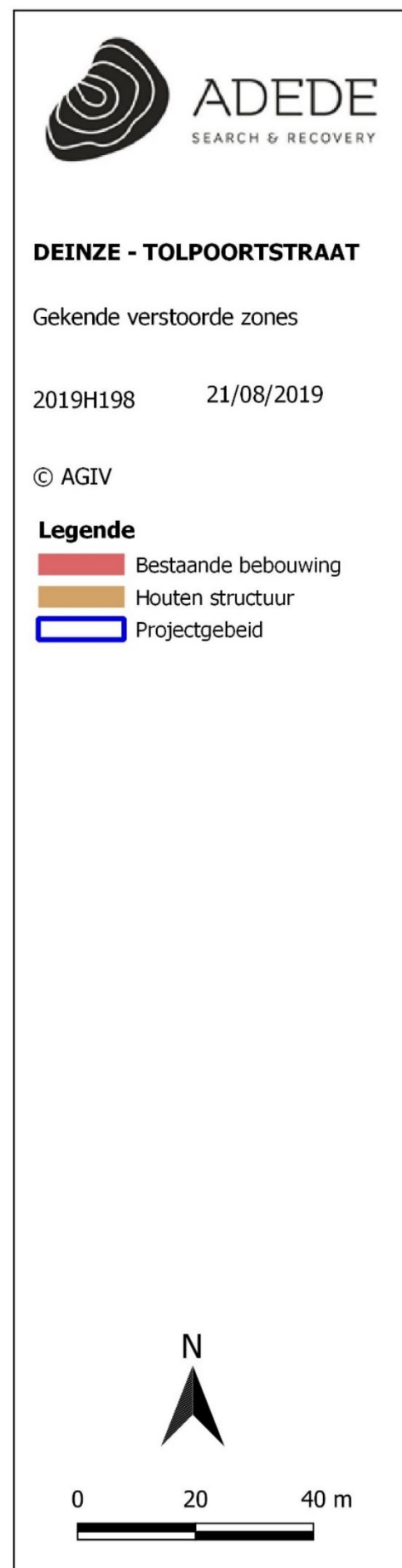
N

0

10

20 m

2 Bureauonderzoek

2.1 Archeologische voorkennis

Binnen het onderzoek werd mogelijks eind de jaren '70 van vorige eeuw reeds archeologisch onderzoek verricht waarbij een overwelfde oude stadsgracht werd aangetroffen. Hierover bestaat geen eenduidende zekerheid gezien de exacte lokalisatie niet gekend is. In de nabijheid komen eveneens meldingen van archeologische waarden voor. Deze worden toegelicht in het assessmentrapport.

2.2 Aanleiding van het onderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande omgevingsvergunningsaanvraag voor stedenbouwkundige handelingen waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 300m² of meer bedraagt. De initiatiefnemer is daarom verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

2.3 Doel van het onderzoek

Deze archeologische nota heeft tot doel om door middel van de bestaande archeologische, geografische, geologische, en historische bronnen de mogelijkheid tot het aantreffen van archeologisch waardevolle sites binnen het projectgebied te onderzoeken. Aan de hand van de verzamelde informatie wordt vervolgens een programma van maatregelen opgesteld met het doel de archeologische kennis te bewaren voor de volgende generaties.

Volgende onderzoeksvragen worden in deze archeologienota behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?
- Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?
- Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?

2.4 Huidige situatie projectgebied

Binnen de afbakening van het projectgebied bevinden zich momenteel aan de straatzijde twee gebouwen met de adressen 85-87. Het gebouw ter hoogte van nummer 85 betreft een 19de-eeuws burgerhuis van zes traveeën en twee bouwlagen onder zadeldak en kent een bepleisterd en beschilderd parement met imitatievoegen onder de geprofileerde puilijst¹.

Het gebouw met nummer 87 is nog een restant van het Rococoherenhuis van circa 1790. Oorspronkelijk dubbelhuis van negen traveeën en twee bouwlagen met frontonbekroning boven de drie middentraveeën en arduinen parement². Dit samen met nummer 89. Dit was voorheen zogenaamd "Landgoed van Deinze"

2.5 Beschrijving geplande werken

Volgend op de sloop van de bestaande gebouwen waarbij de gevel ter hoogte van nummer 87 zal bewaard blijven, zal een woonproject voor meergezinswoningen met bijhorende ondergrondse parking opgericht worden. Dit woonproject zal bestaan uit meergezinswoningen met handelsruimten op het gelijkvloers ter hoogte van de Tolpoortstraat en de oprichting van eveneens appartementen achterliggend op het terrein.

De ondergrondse parking, waarbij zal uitgegraven worden tot een diepte van ca. 3.5 – 4 meter zal over het volledige perceel worden aangelegd waarbij de inrit wordt voorzien achteraan op het terrein.

Tussen de wooneenheden zal boven de parking een gemeenschappelijke tuinzone voorzien worden.

2.6 Randvoorwaarden

Gezien er zich nog bebouwing bevindt binnen de contouren van het studiegebied is het fysisch onmogelijk archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem te verrichten voorafgaand aan het verkrijgen van de omgevingsvergunning. Hierdoor wordt geopteerd om te werken via uitgesteld traject.

2.7 Werkwijze

Dit bureauonderzoek heeft tot doel de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische resten binnen het projectgebied in te schatten, alsook de impact van de geplande werken op het aanwezige archeologische erfgoed. Op basis van de verworven kennis kunnen

¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/71687>

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/97100>

concrete aanbevelingen geformuleerd worden voor een eventuele verder prospectie-/opgravingsstrategie. De archeologische verwachting van het projectgebied wordt gebaseerd op gekende geologische, landschappelijke, archeologische, historische en geografische bronnen. Hiervoor wordt beroep gedaan op gekende literatuur, de Centraal Archeologische Inventaris, het Geoportaal van Onroerend Erfgoed en de Databank Ondergrond Vlaanderen. Dit alles wordt vervolgens samengelegd met topografische kaarten, recente luchtfoto's, kadasterkaarten en plannen van de gekende/geplande toestand.

Overzicht geconsulteerde kaarten:

- Onderzoeksgebied:
 - Inplantingsplan huidige toestand
 - Inplantingsplan geplande toestand
 - Doorsnede bestaande toestand
 - Doorsnede nieuwe toestand
- Geografische/geo (morfo)logische en bodemkundige situering:
 - Topografische kaart
 - Orthofoto
 - Kadasterkaart
 - Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II
 - Tertiair geologische kaart
 - Quartair geologische kaart
 - Bodemtypekaart
 - Potentiële bodemerosiekaart
 - Erosiegevoeligheidskaart
 - Bodemgebruiksbestand
 - Gewestplan
- Historische situering:
- Archeologische situering:
 - Geoportaal Centraal Archeologische Inventaris
 - Inventaris Onroerend Erfgoed

PLAN INPLANTING 1/600

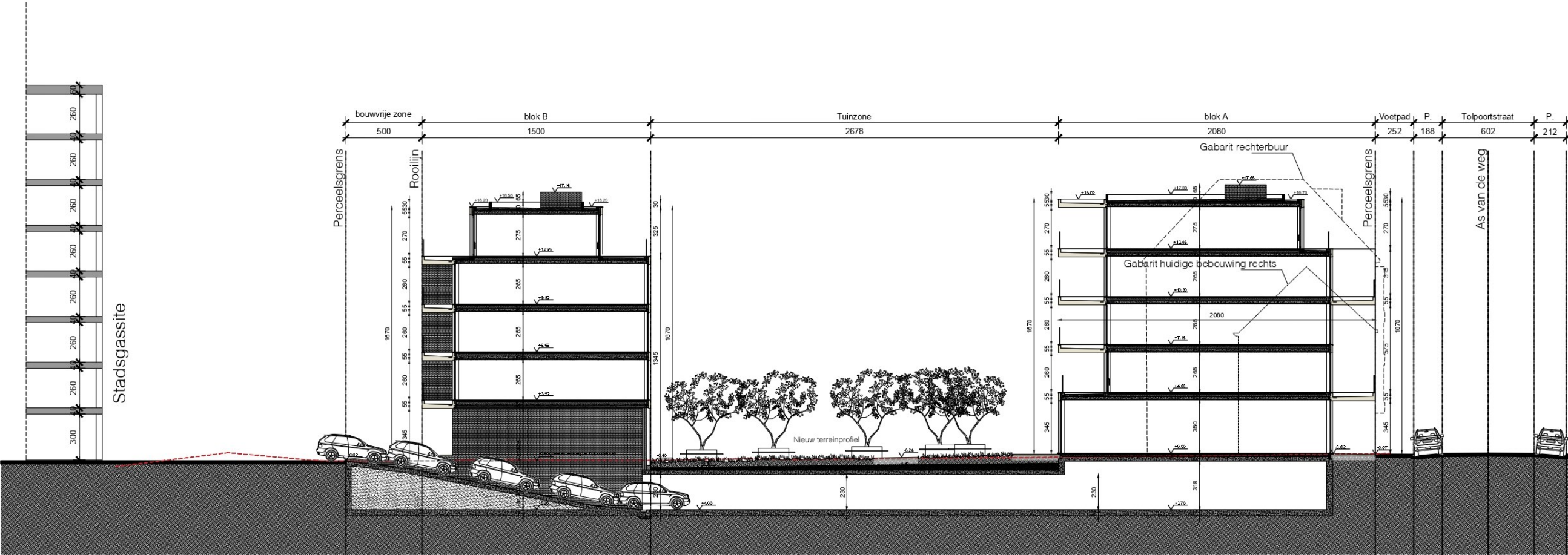
BOUWPLAATS

Tolpoortstraat 85/87, DEINZE

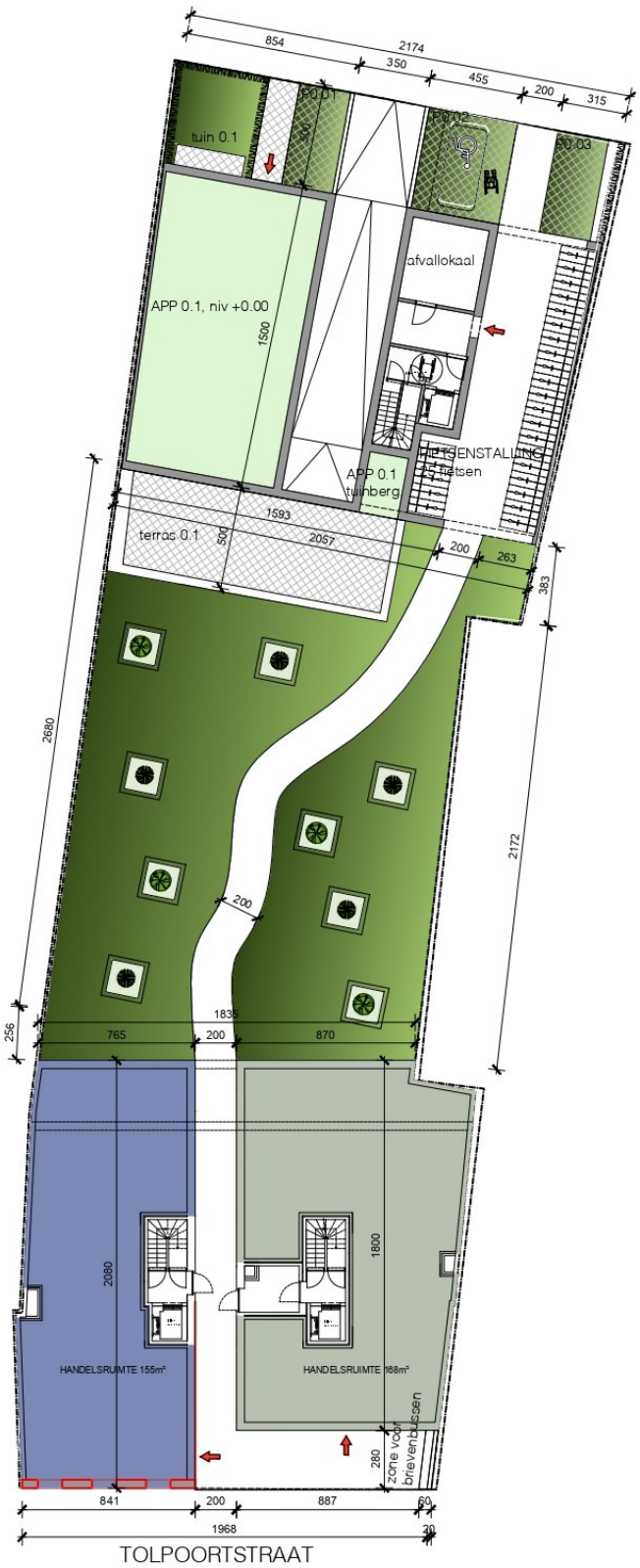

VOLUMESTUDIE WOONPROJECT

snede TERREINPROFIEL 1/250
Tolpoortstraat

PLAN INPLANTING 1/300

PLAN INPLANTING VERDIEPING -1 1/300

Het voorstel omvat 2 handelsruimtes & 22 appartementen.

Ter hoogte van de Tolpoortstraat: 2 handelsruimte & 10 appartementen.

Aan de achterzijde 12 appartementen met toegang tot gemeenschappelijke parking (boven- & ondergronds) voor auto's en fietsen.

Autoparkeerplaatsen:

1 plaatsen/woonentiteit

=> min: $22 \times 1 = 22$ parkeerplaatsen + 2 extra parkeerplaats voor de handelsruimtes

waarvan 6% aangepast: 2 aangepaste

- bovengronds 3 parkeerplaatsen, waarvan 1 aangepast
- ondergronds: 3 boxen (waarvan 1 met 2 standplaatsen) en 20 parkeerplaatsen, waarvan 1 aangepast
- => in het totaal 27 parkeerplaatsen

Fietsenstalling:

2 plaatsen/woonentiteit overdekt, indien gemeenschappelijk min. 4m^2 /woonentiteit

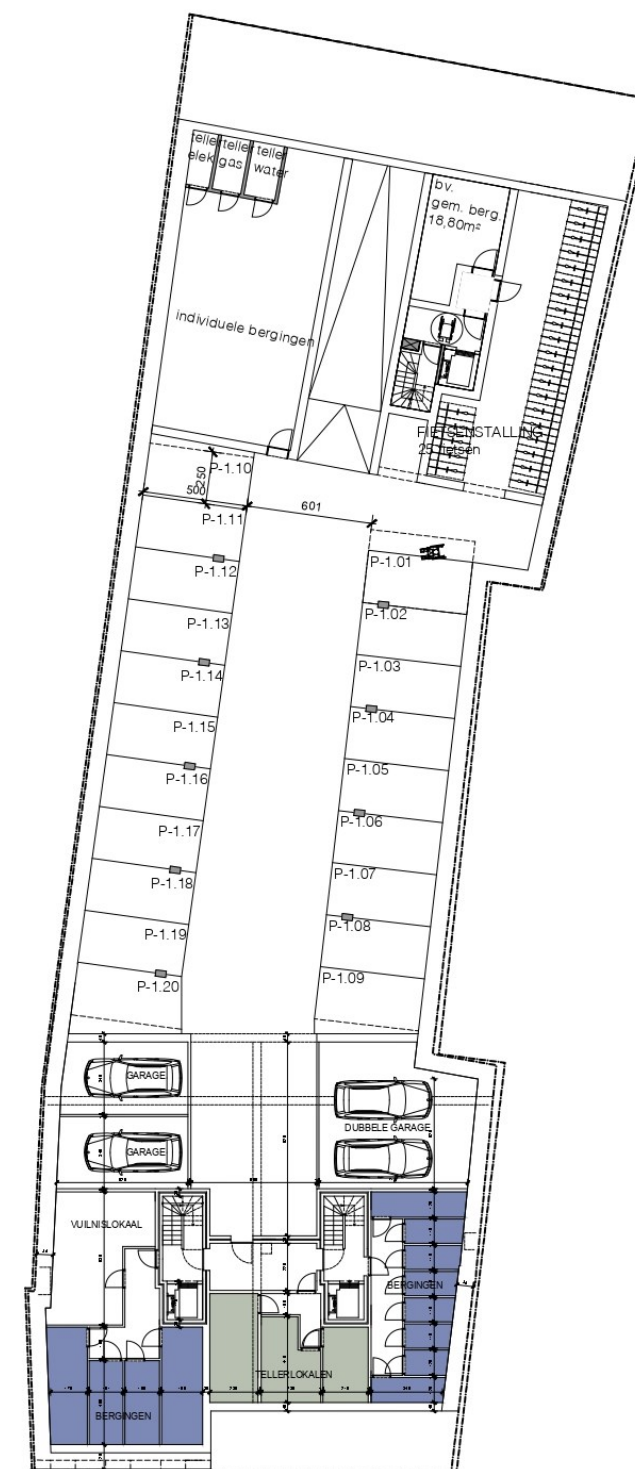
=> min. $22 \times 2 = 44$ fietsenstalplaatsen

Afvalberging:

$1,25\text{m}^2$ /woonentiteit

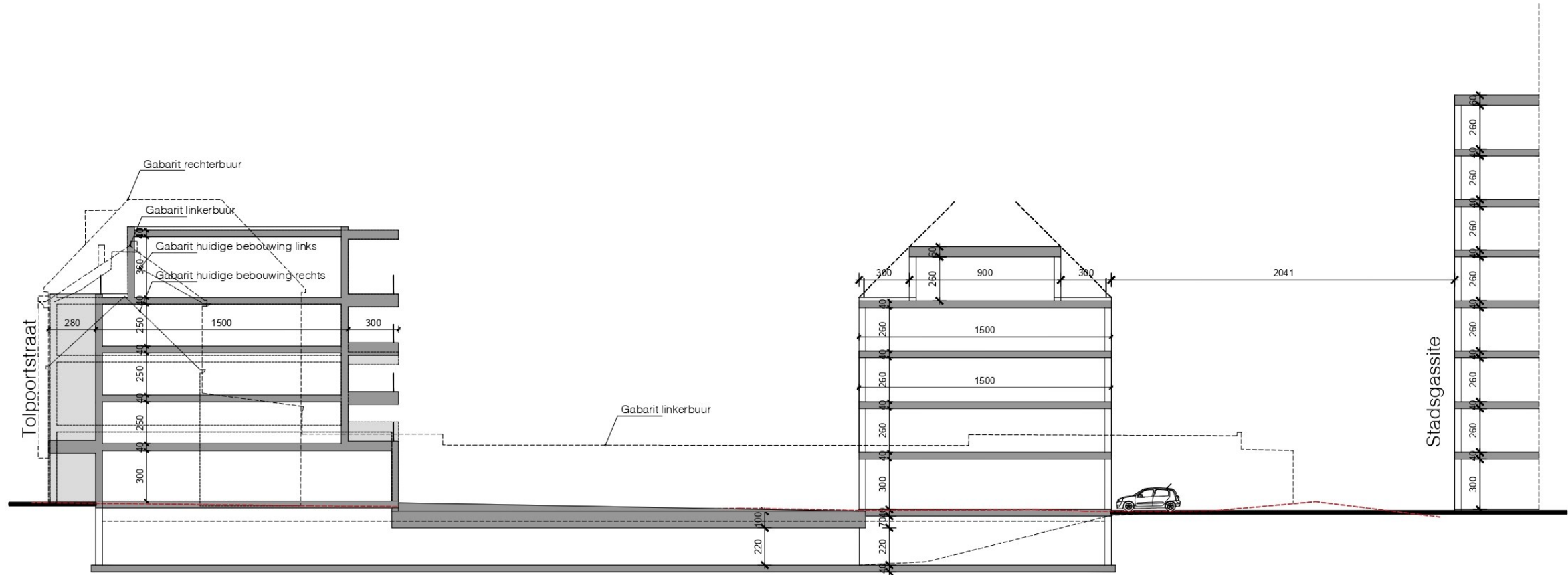
georganiseerd per gebouw

- ter hoogte van Tolpoortstraat: $10 \times 1,25 = \text{min. } 12,5\text{m}^2$
- ter hoogte van nieuw aan te leggen weg: $12 \times 1,25 = \text{min. } 15\text{m}^2$

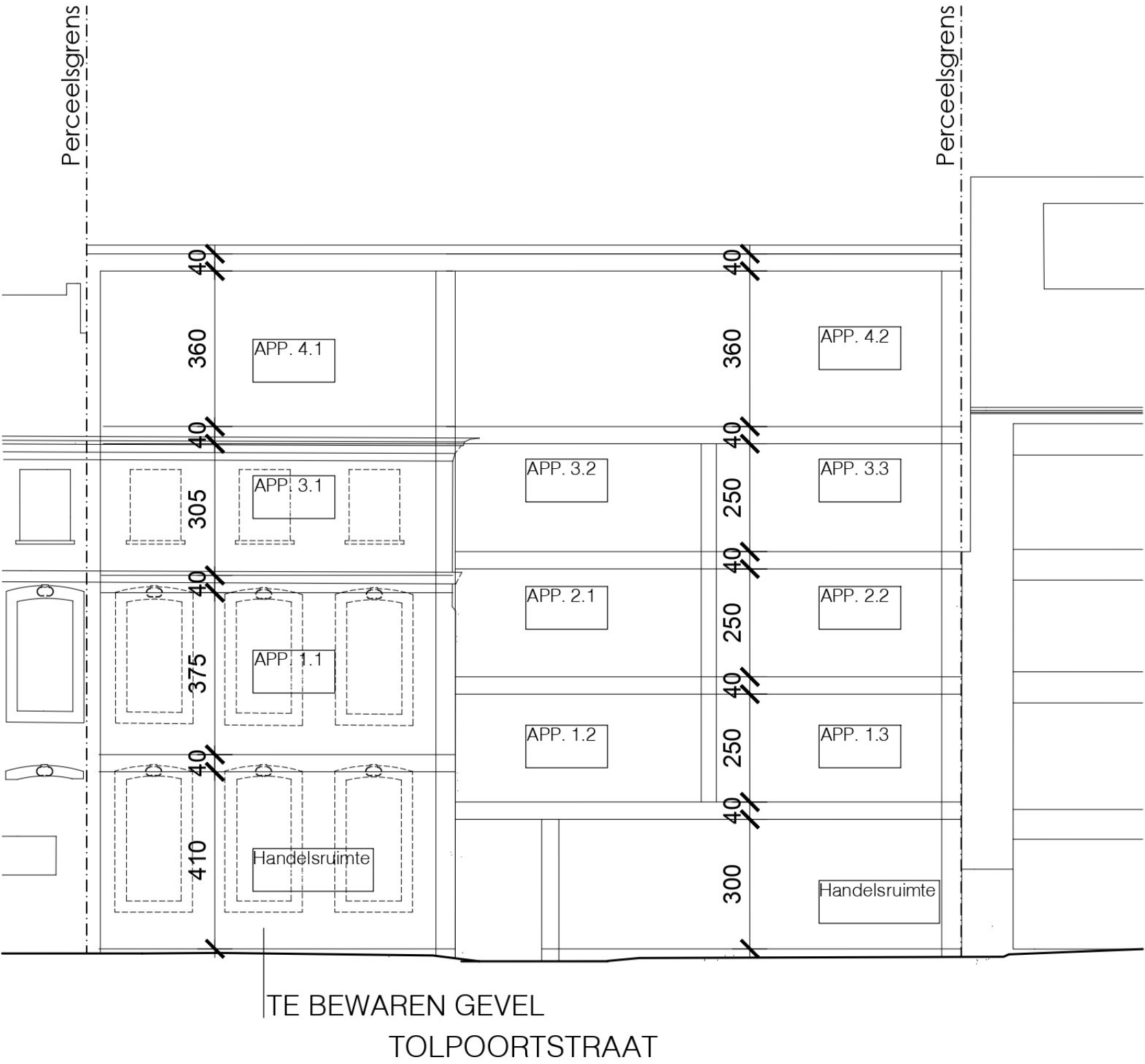

TOLPOORTSTRAAT

SNEDE TT' 1/250

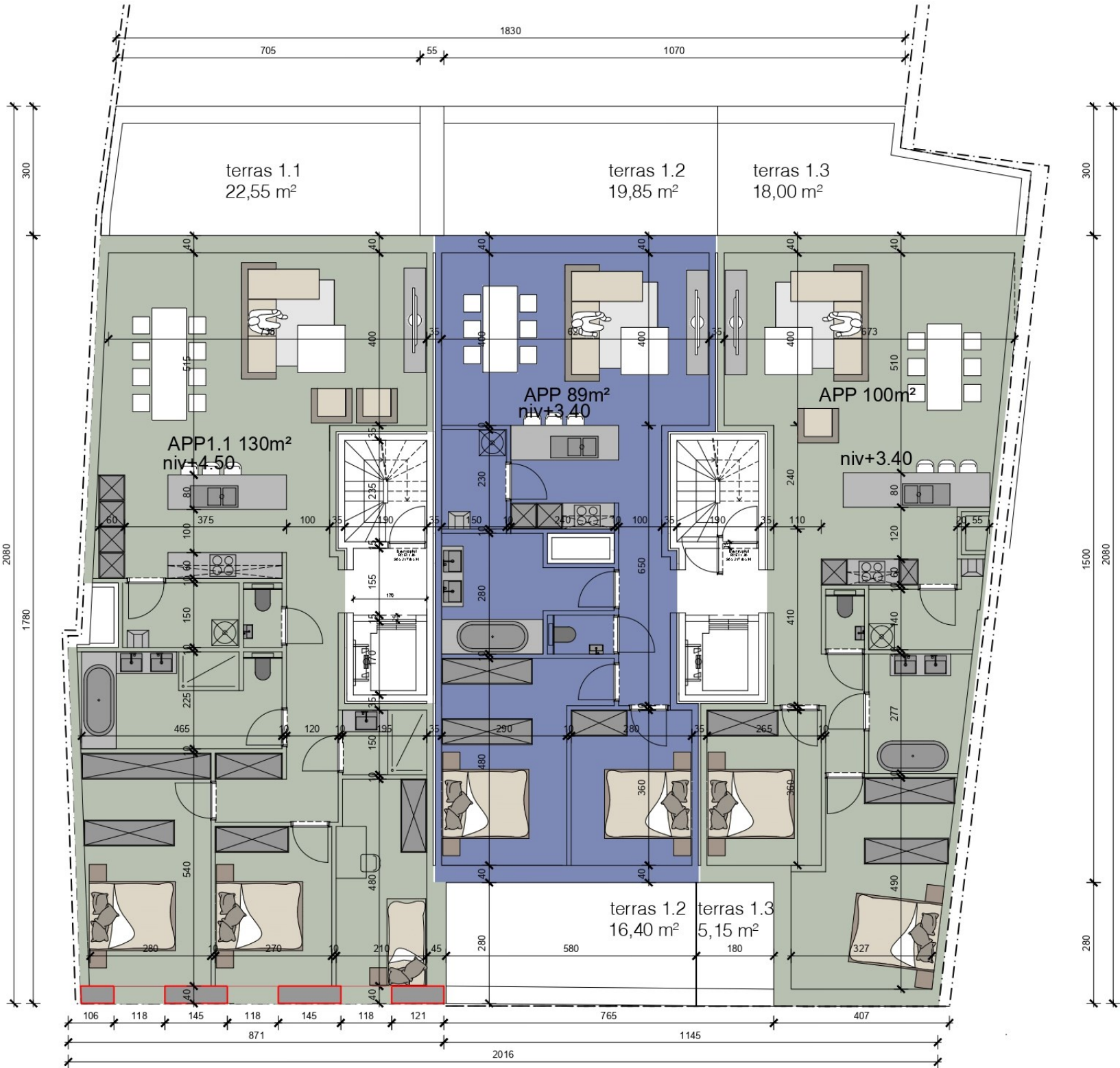
CONCEPT VOORGEVEL 1/100
Tolpoortstraat

PLAN GELIJKVLOERS 1/100
Tolpoortstraat

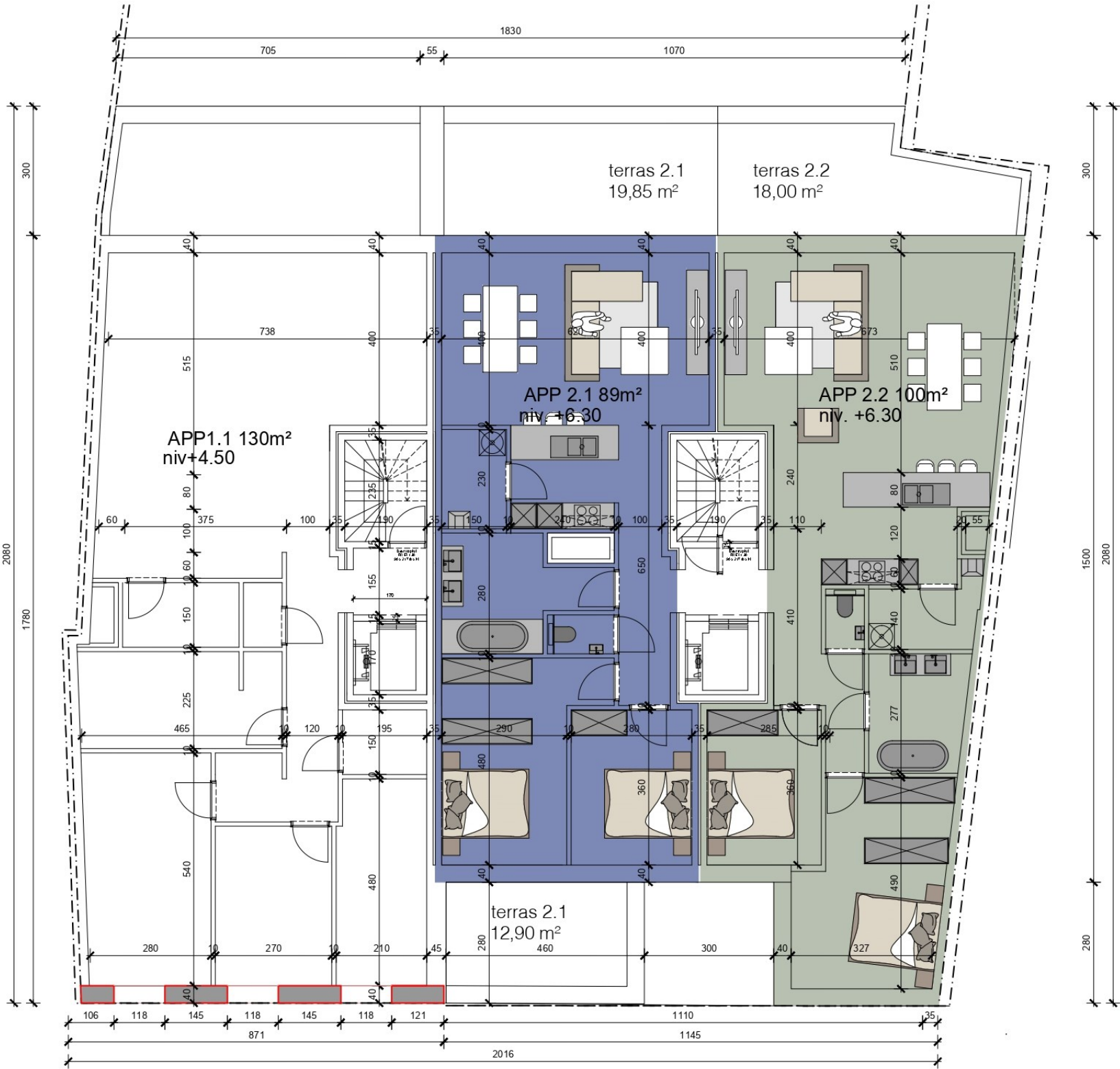

PLAN VERDIEPING +1 1/100
Tolpoortstraat

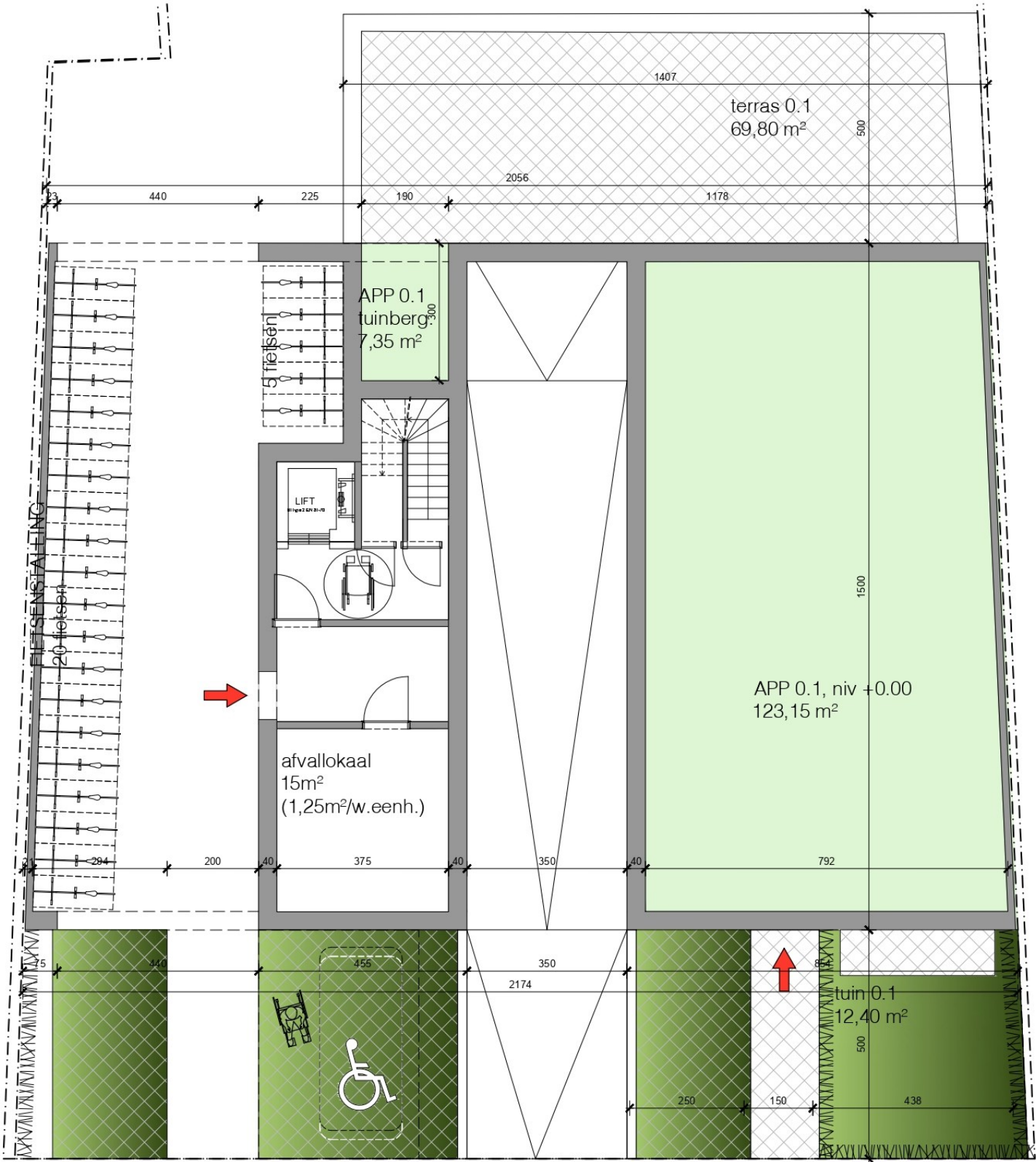
TOLPOORTSTRAAT

PLAN VERDIEPING +2 1/100
Tolpoortstraat

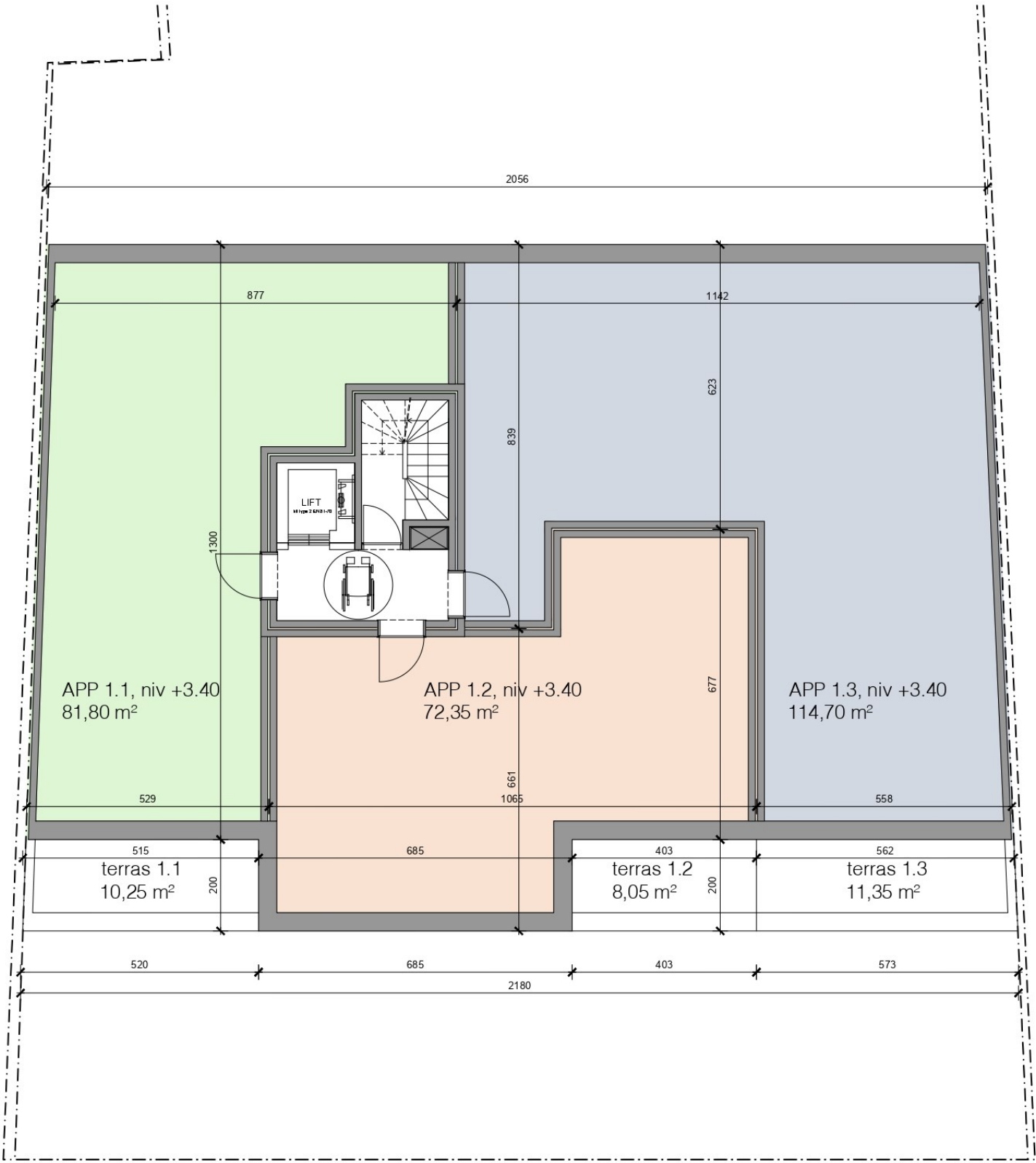

TOLPOORTSTRAAT

PLAN GELIJKVLOERS 1/100
Achterzijde perceel

PLAN VERDIEPING +1 1/100
Achterzijde perceel

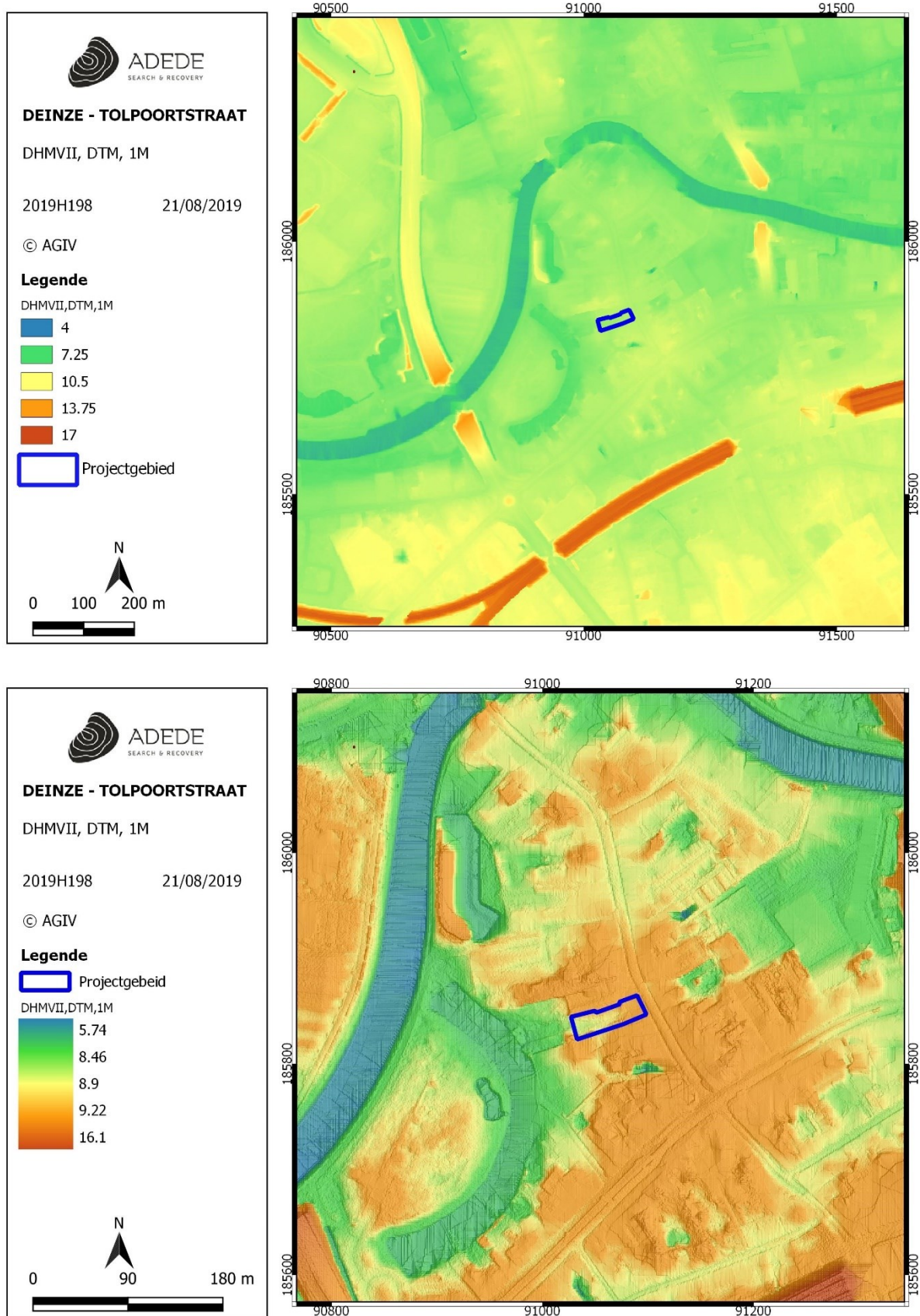
3 Assessmentrapport

3.1 Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied

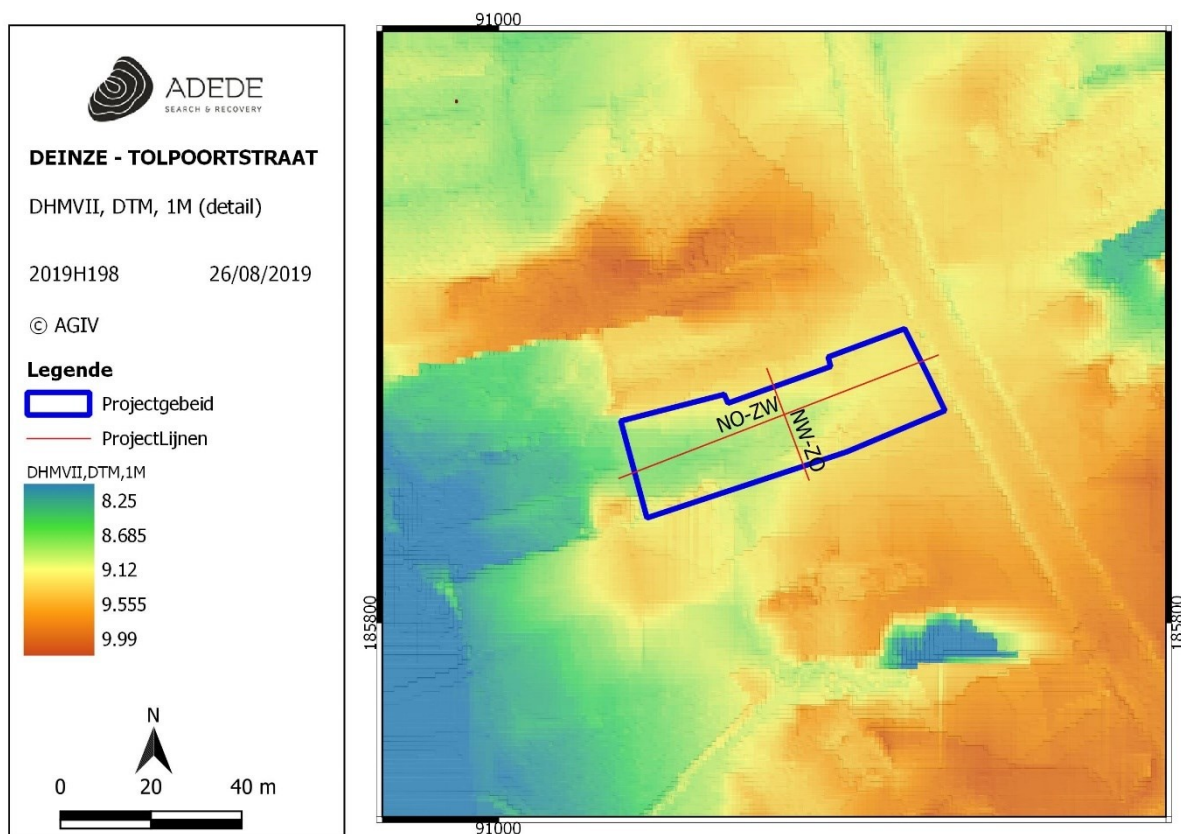
Het onderzoeksgebied ligt in het Historische Centrum van Deinze ter hoogte van de Tolpoortstraat 85-87. Het is gelegen aan de rechteroever van de Leie en behoort hydrografisch tot het Leiebekken. De Leie meandert ten noorden van het projectgebied, quasi grenzend in het westen is een oude Leiearm/meander zichtbaar. Deze Leiemeander is het resultaat van het rechtekken van de Leie, vanaf de jaren '60 van vorige eeuw ter bevordering van de scheepvaart (zie Luchtfoto's 1970 & 1979-1990). Geomorfologisch behoort Deinze tot de zuidelijke uitloper van de Vlaamse Zandstreek. Het is een alluviaal gebied tussen de Leie- en Scheldevallei, gekend als het Leie-Schelde Interfluvium. Het landschap bestaat uit een afwisseling van zandruggen, kouterruggen, beekvalleities en rivierdalen. In de valleien is het landschap vrij vlak met hoogtes tussen de 6 en de 8 m. Deinze ligt in de vallei van de Leie³.

Het onderzoeksgebied bevindt zich op een hoogte van ca. 9m Taw en kent een vlak verloop.

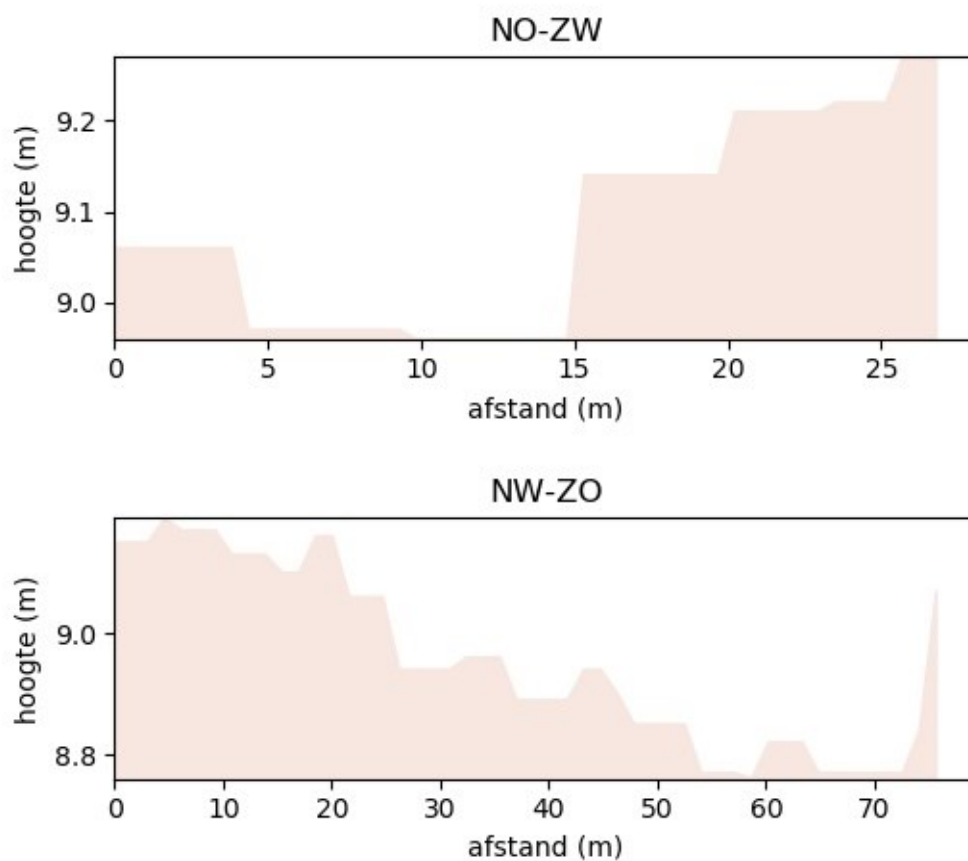
³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be>

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMOVII, digitaal terreinmodel 1m.

Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).

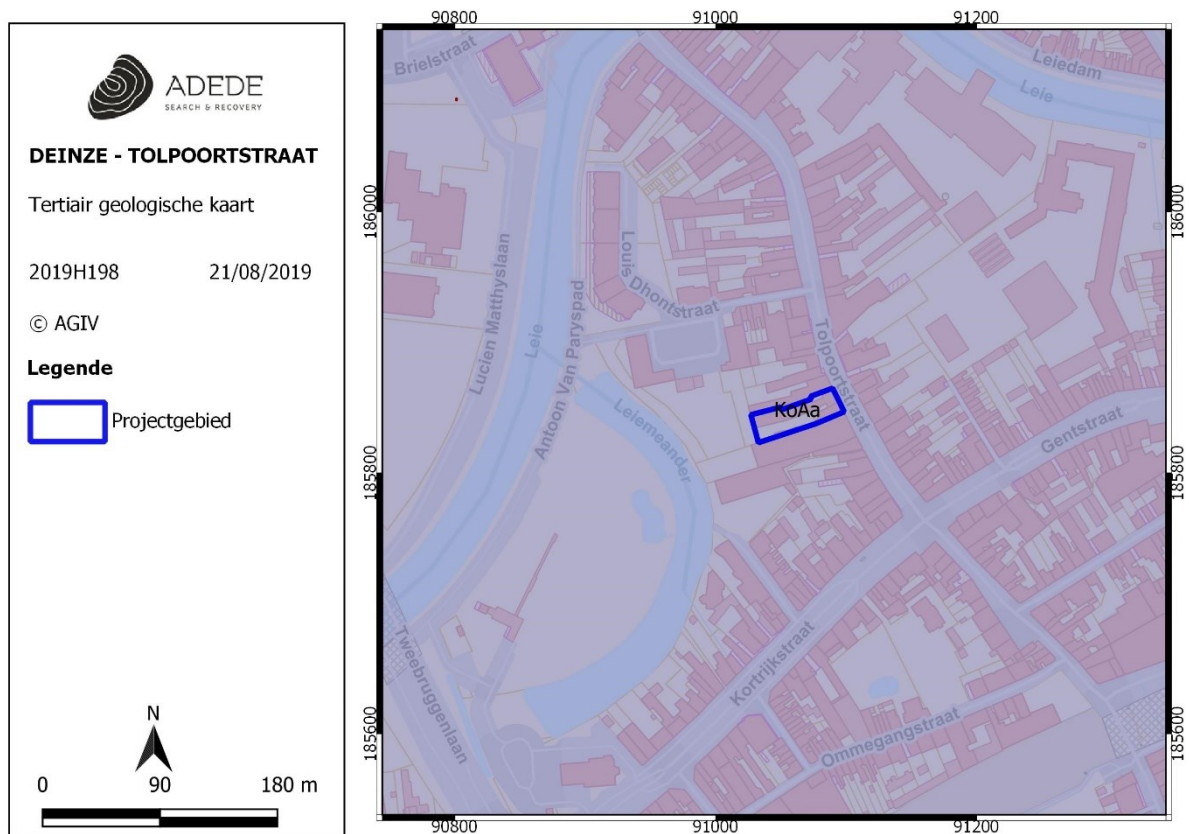

Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.

3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied

3.2.1 Tertiair geologisch

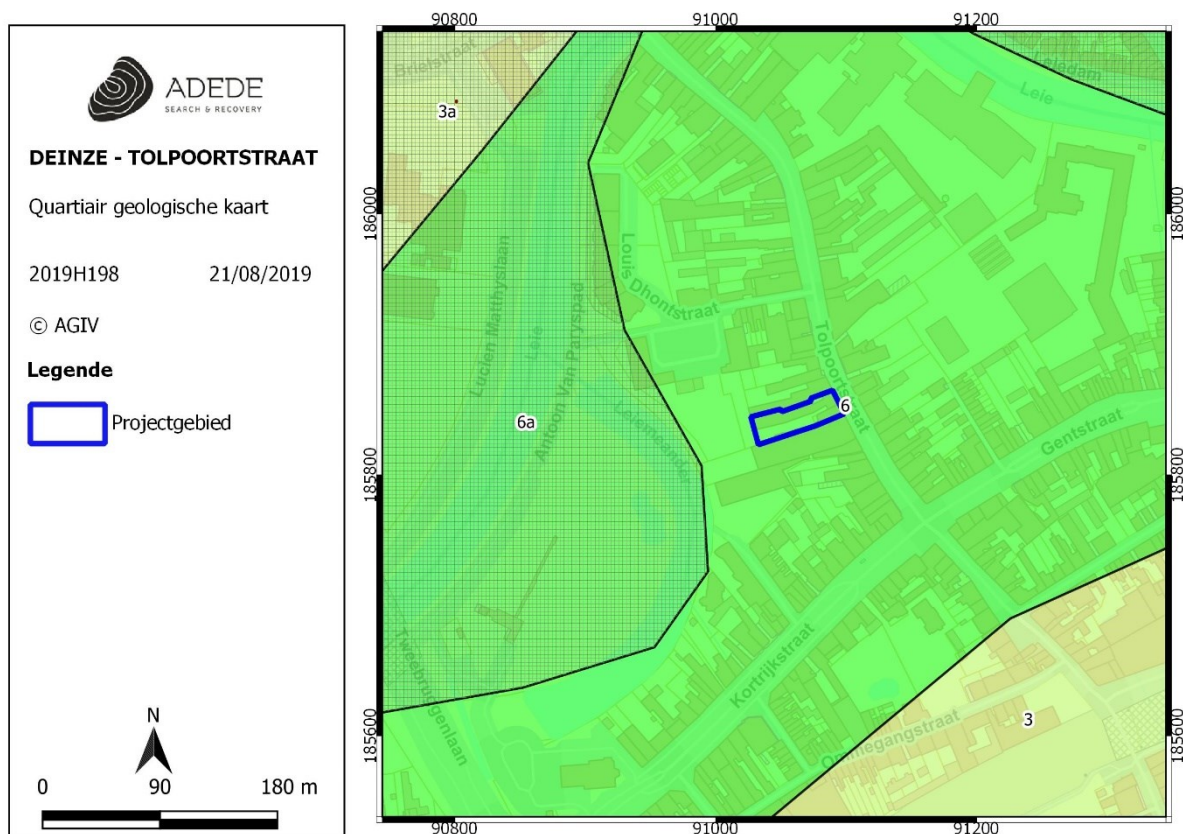
De Tertiair geologische kaart (1:50.000) geeft de lithologie van de afzettingen onder de Quartaire afzettingen weer. De Tertiaire ondergrond in het projectgebied (zie figuur 6) is de Formatie van Kortrijk, met name Lid van Aalbeke (KoAa). Het Lid van Aalbeke bestaat uit donkergrijze tot blauwe klei, met glimmers.

Figuur 4. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.

3.2.2 Quartair geologisch

De quartairgeologische kaart geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Hieronder bevinden zich fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en daaronder nog oudere fluviatiele afzettingen van het Eemiaan (Laat-Pleistoceen) (type 6).

Figuur 5. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.

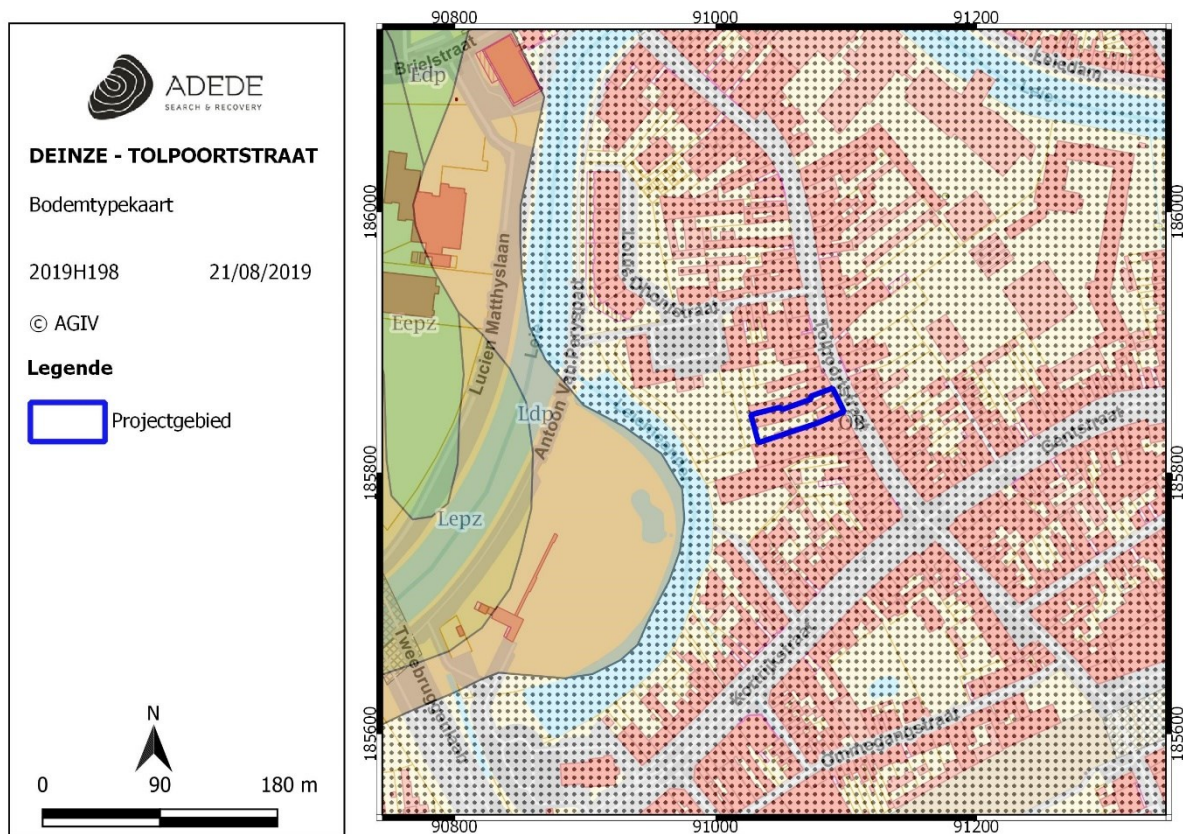
3.2.3 Bodem

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de bodemtypekaart, potentiële bodemerosiekaart, erosiegevoeligheidskaart en het bodemgebruiksbestand besproken.

3.2.3.1 Bodemtypekaart

Volgens de bodemtypekaart wordt het onderzoeksgebied gekaart binnen OB zone. Dit bodemtype is onder het toedoen van de mens grondig gewijzigd in het verleden. De natuurlijke bodems bestaan uit zand tot zandleem met een matige tot hoge leemfractie⁴.

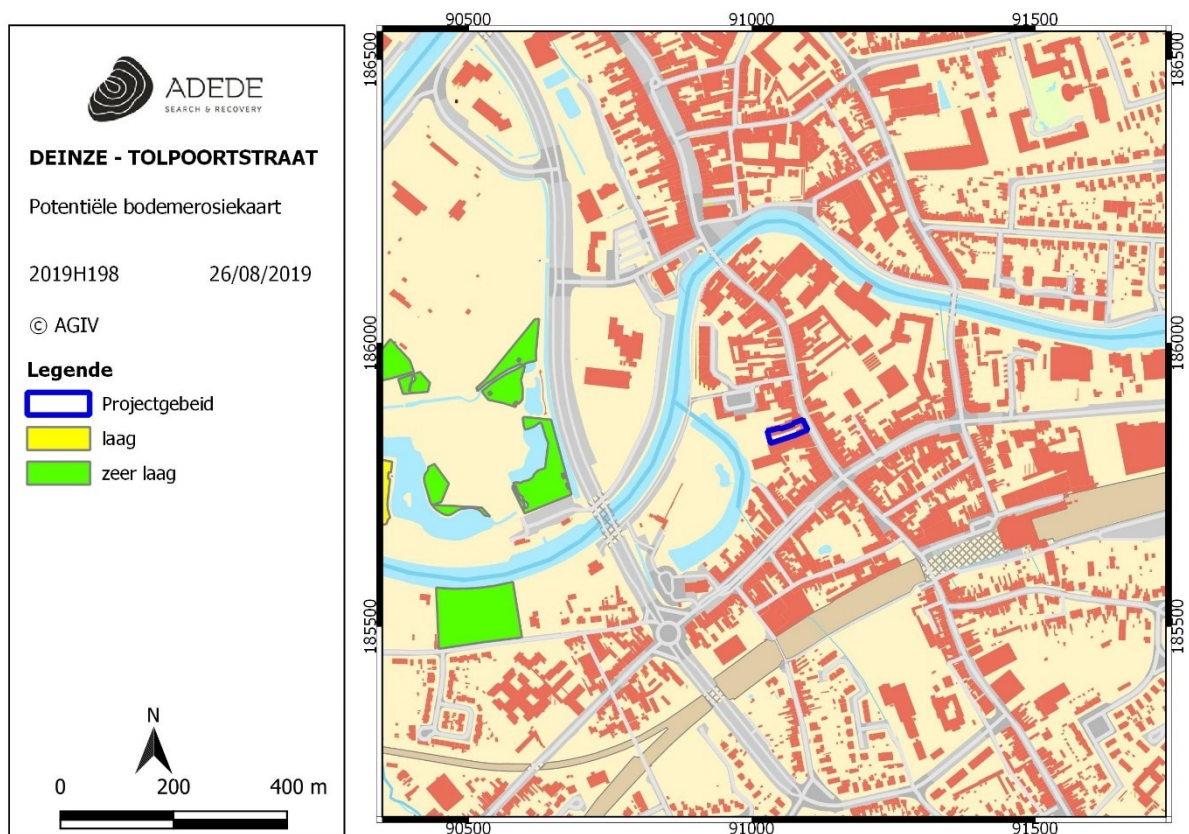
⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140018>

Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.

3.2.3.2 Potentiële bodemerosie

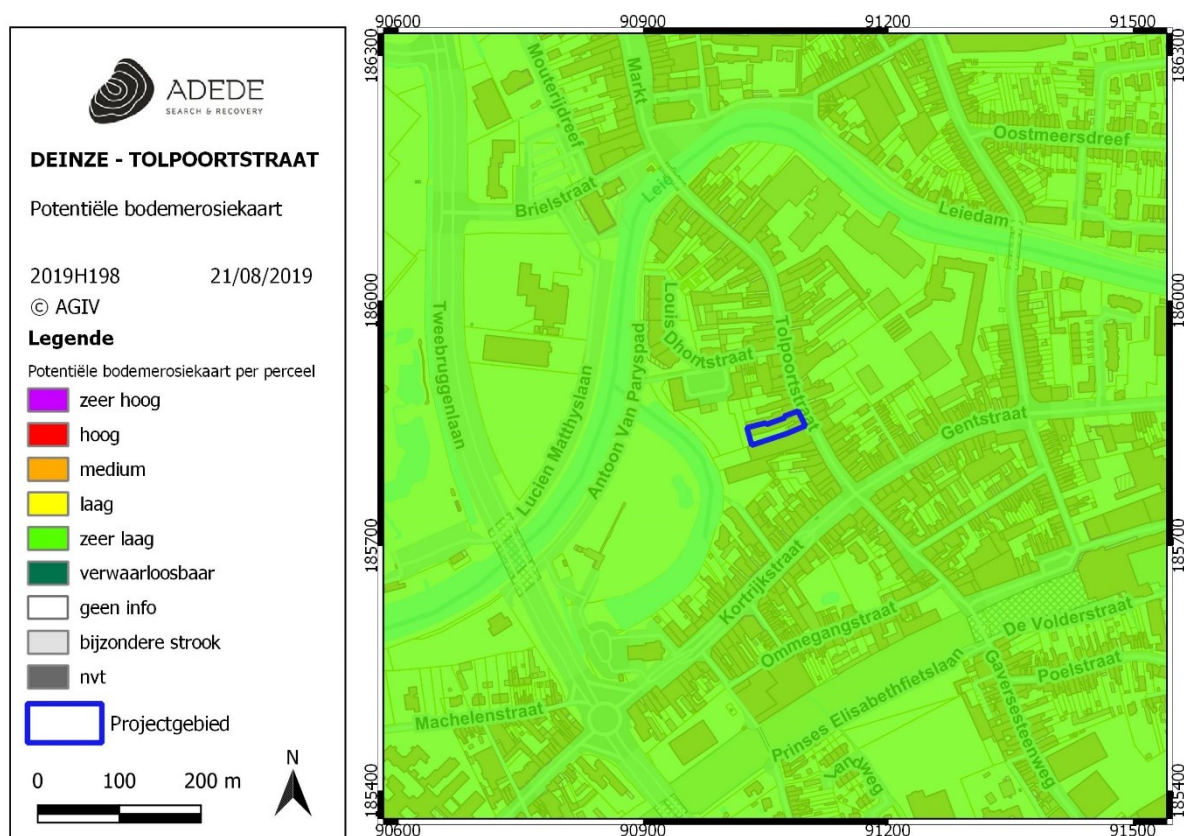
Hoewel het perceel zelf niet gekarteerd is, zijn de percelen in de ruimere omgeving gekarteerd als (zeer) laag erosiegevoelig.

Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.

3.2.3.3 Erosiegevoeligheid

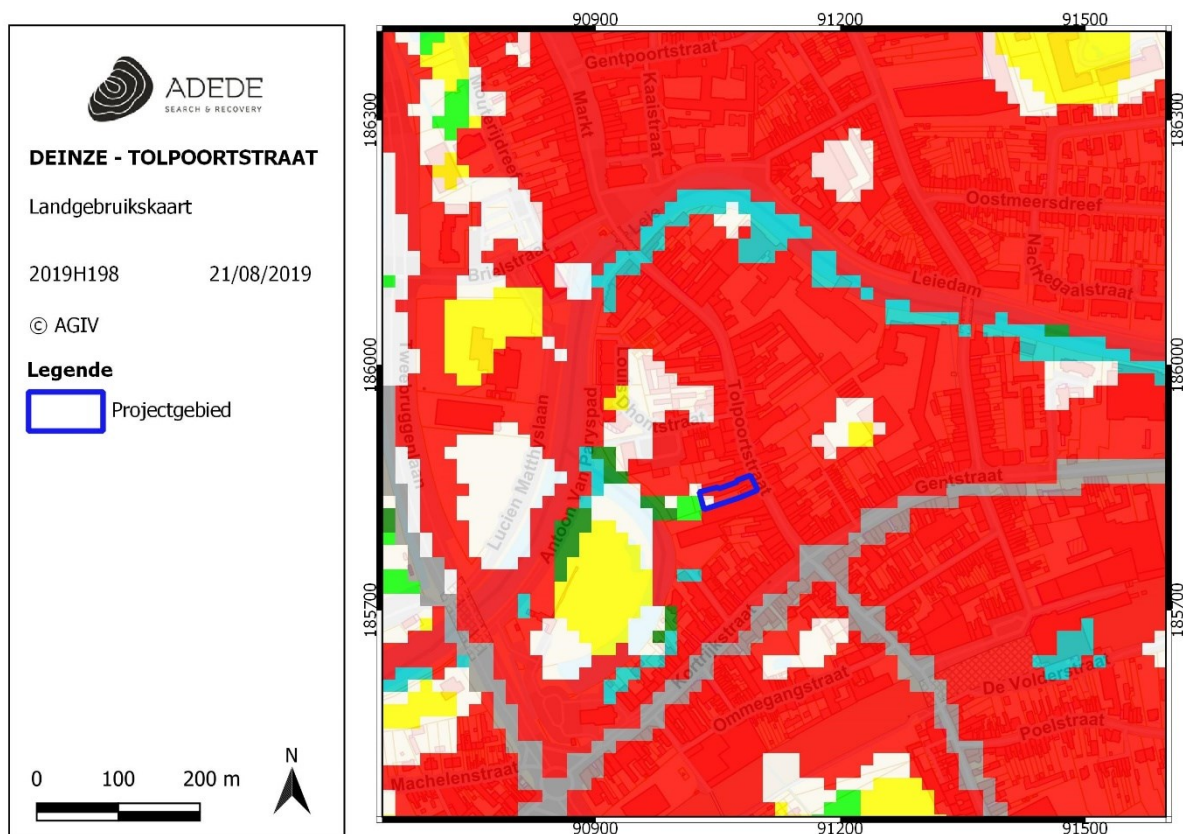
De erosiegevoeligheidskaart der Vlaamse gemeenten geeft Deinze weer als zijnde weinig erosiegevoelig.

Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.

3.2.3.4 Landgebruik

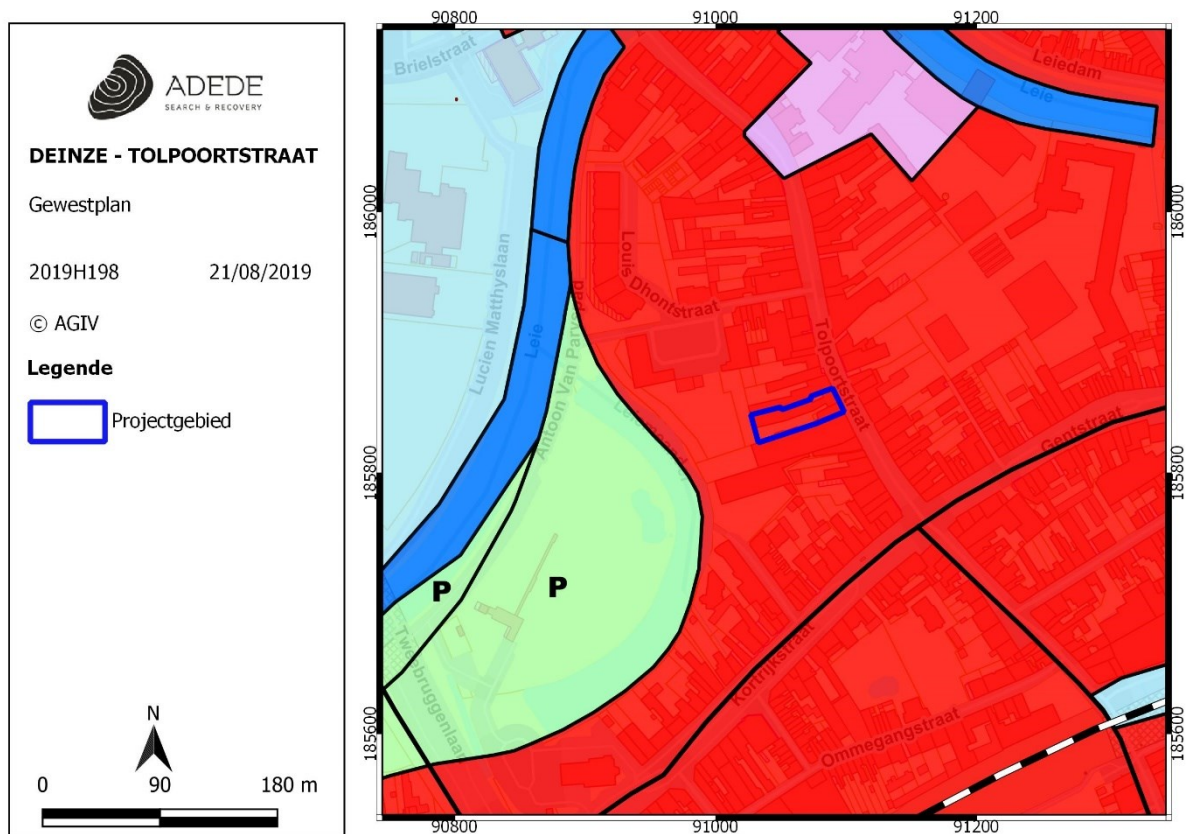
Het leeuwendeel is rood ingekleurd wat betekent dat het studiegebied zich bevindt in een zone met “andere bebouwing.” Ten westen komt een beperkt deel weideland voor.

Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.

3.2.3.5 Gewestplan

Het onderzoeksgebied is bestemd als woongebied.

Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan.

3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied

3.3.1 Algemene historische situering

De huidige stadskern van Deinze is ontstaan uit twee afzonderlijke bewoningskernen met name het oude Deinze 'Deinze-binnen' aan de noordelijke oever van de Leie en de kern van Petegem-aan-de-Leie 'Petegem-binnen' op de zuidelijke oever waarbinnen het projectgebied zich bevindt.

De eerste vermelding van Deinze (Dhunasa, betekent etymologisch meander) stamt uit 840, verwijzend naar een kerk, gelegen op de noordelijke Leieoever. Tot op heden zijn geen tastbare bewijzen gevonden van dit oudste bedehuis. Van de romaanse kerk van omstreeks 1150 zijn wel nog elementen bewaard in het transept van de huidige kerk.

De eerste vermeldingen van Petegem-aan-de-Leie met de in oorsprong Romaanse Sint-Martinus en Sint-Antoniuskerk dateren uit de 12de eeuw. Petegem was voor een groot deel grafelijk bezit. De heerlijkheid werd als leen aan de abdij van Drongen geschonken. De graaf van Vlaanderen had ca. 1090 de heerlijkheid van Drongen aan de heren van Aalst in leen gegeven.

In 1469 werd 'Petegem-binnen' door Karel de Stoute bij 'Deinze-binnen' gevoegd en werd de macht en handelspositie van Deinze aanzienlijk vergroot. Ondanks talrijke vernielingen in 16de eeuw (o.a. de Beeldenstorm) en de 17de eeuw (veroveringstochten van Lodewijk XIV) kon Deinze zich handhaven als ambachts- en handelscentrum met zijn weekmarkten en drie jaarmarkten. In de 18de eeuw bloeide de huisnijverheid van linnen en vlas en werden talrijke brouwerijen en jeneverstokerijen opgericht. Ook het ambacht van huidevetters en leerbewerkers was nog goed vertegenwoordigd. Het verbeteren van de grote steenwegen bevorderde handel en verkeer in aanzienlijke mate.

De stad bleef lang binnen haar muren, waarschijnlijk te wijten aan de bevolkingsstagnatie die de vele vernielingen en crisissen met zich meebrachten, maar ook omdat de stad beperkt was in zijn uitbreidingsmogelijkheden. In het zuiden, voorbij de Tolpoortstraat kon ze niet uitbreiden door de aanwezigheid van Petegem-aan-de-Leie. In het westen en in het oosten was er het heel natte alluviaal gebied van de Leie, dat voornamelijk als weide dienst deed. In het noorden, voorbij de Brugse Poort ontstond wel de wijk Brugse Poort. De stad en zeker de stationswijk kreeg het zwaar te verduren tijdens het eindoffensief van de Eerste Wereldoorlog. Bij de wederopbouw kreeg Deinze een ander uitzicht. De meeste oude huizen op de Markt en aan de Knok en de laatste vestingen verdwenen en brede lanen werden aangelegd.

3.3.2 Historisch kaartmateriaal

3.3.2.1 Kaart van Blaeu (1649) op basis van de kaart van Sanderus (1641)

Onderstaande kaart is eerder schetsmatig te noemen en geeft geen gedetailleerd beeld van het onderzoeksgebied. De productie van deze kaart is uit 1649 en is een kopie van de versie van Sanderus die opgesteld werd in 1641.

Op onderstaand fragment is een vorm van lintbebouwing waar te nemen ter hoogte van de Tolpoortstraat. Met hoge waarschijnlijkheid kende ook het onderzoeksgebied bebouwing met bijhorende achtertuin.

Figuur 11. Situering van het projectgebied op de kaart Sanderus

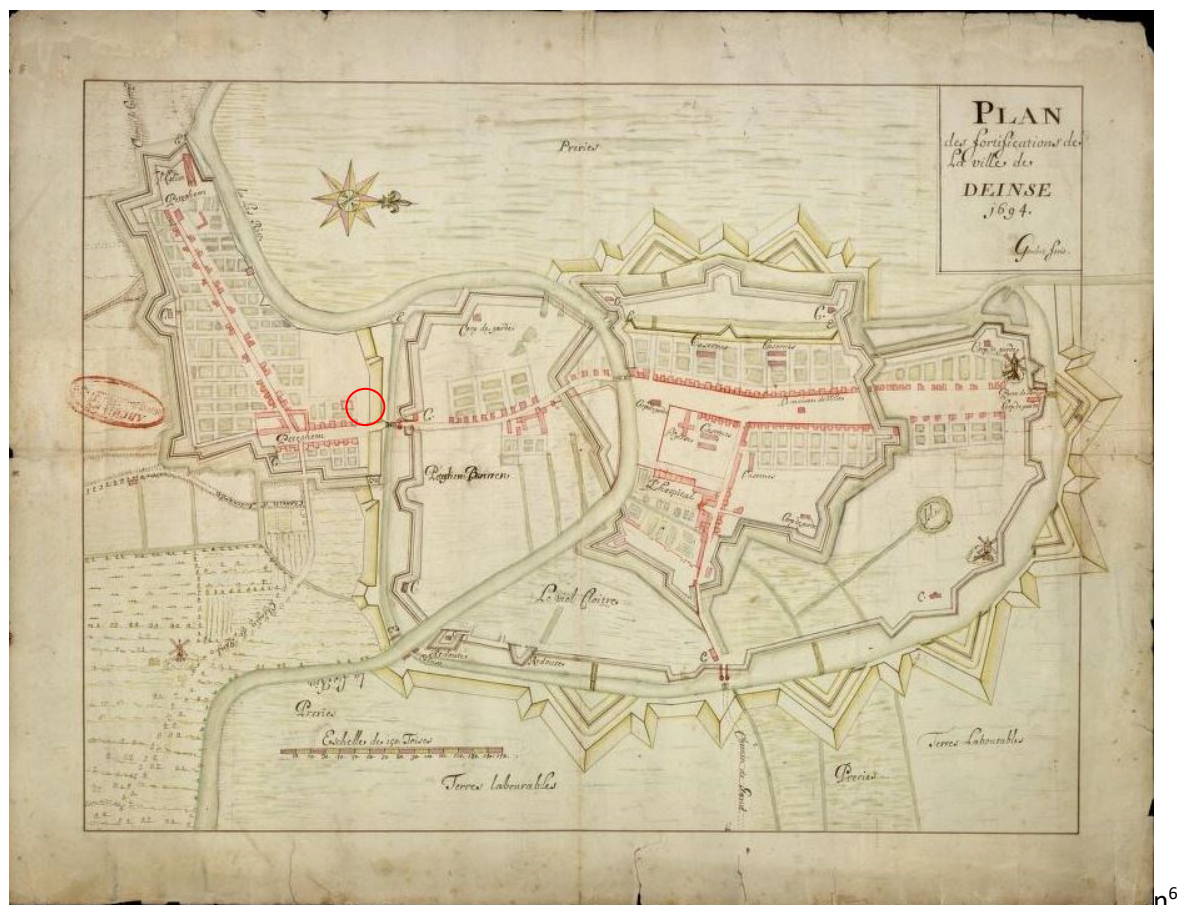
3.3.2.2 Plan der versterkingen (1694)

Historische kaarten uit 1694 (plan der versterkingen) en 1786 (kaart van Maldeghem, infra) tonen een 17de-eeuwse Vaubanversterking rond de stad met verschillende verdedigingsgordels. Hoewel de historische aanwezigheid van een volledig gerealiseerde verdedigingsgordel onwaarschijnlijk lijkt, blijkt uit de historische kaarten wel dat bepaalde defensieve structuren samenvallen met

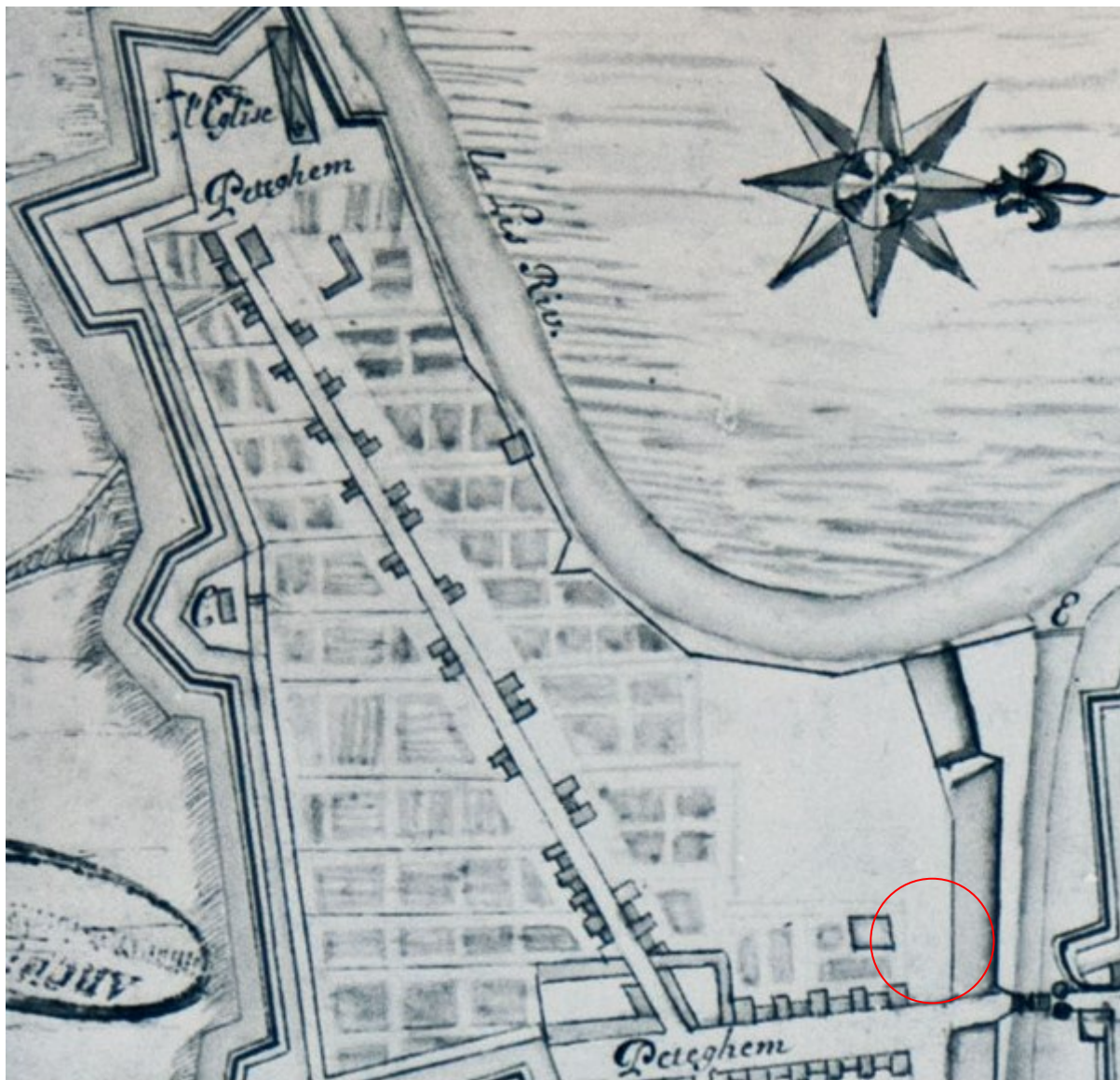
perceelsgrenzen op de Atlas der Buurtwegen (infra). Dit doet vermoeden dat bepaalde defensieve elementen toch (deels) gerealiseerd werden. Ook de vondst van één brede grachtstructuur die de markt dwarste (10 meter breed, 2,80 meter diep) kan in verband gebracht worden met een historisch plan waarop vaubanversterkingen aanwezig zijn⁵. De vondst van een zgn. snaphaanslot van een musket (in gebruik tussen 1550 en 1650) plaatst deze gracht in de juiste periode en doet een militaire functie vermoeden. Ook hier valt een zekere lintbebouwing waar te nemen rond de Tolpoortstraat al wordt er expliciet vrijstaande bebouwing afgebeeld in plaats van rijhuizen. Het markizaat (infra) is hier eveneens reeds zichtbaar.

Een exacte positionering van het onderzoeksgebied behoort hier niet tot de mogelijkheden, gezien de aard van deze specifieke kaart en het gebrek aan betrouwbare referentiepunten een correct georefereren uitsluit. De situering van het projectgebied is voor deze kaart dan ook een relatieve inschatting. Het onderzoeksgebied moet hier, voornamelijk gebaseerd op vergelijkingen met de Kaart van Van Maldeghem (1784 – zie infra) en de Atlas der Buurtwegen (1840 – zie infra), ongeveer gesitueerd worden net ten zuiden van de Tolpoort en de Vaubangracht. Afgaand op deze kaart bestaat de mogelijkheid dat de Vaubanvesten ten zuiden van de gracht zich (deels) binnen het onderzoeksgebied situeren.

⁵ Vandecatseye, et al, 2014

⁶ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140018>

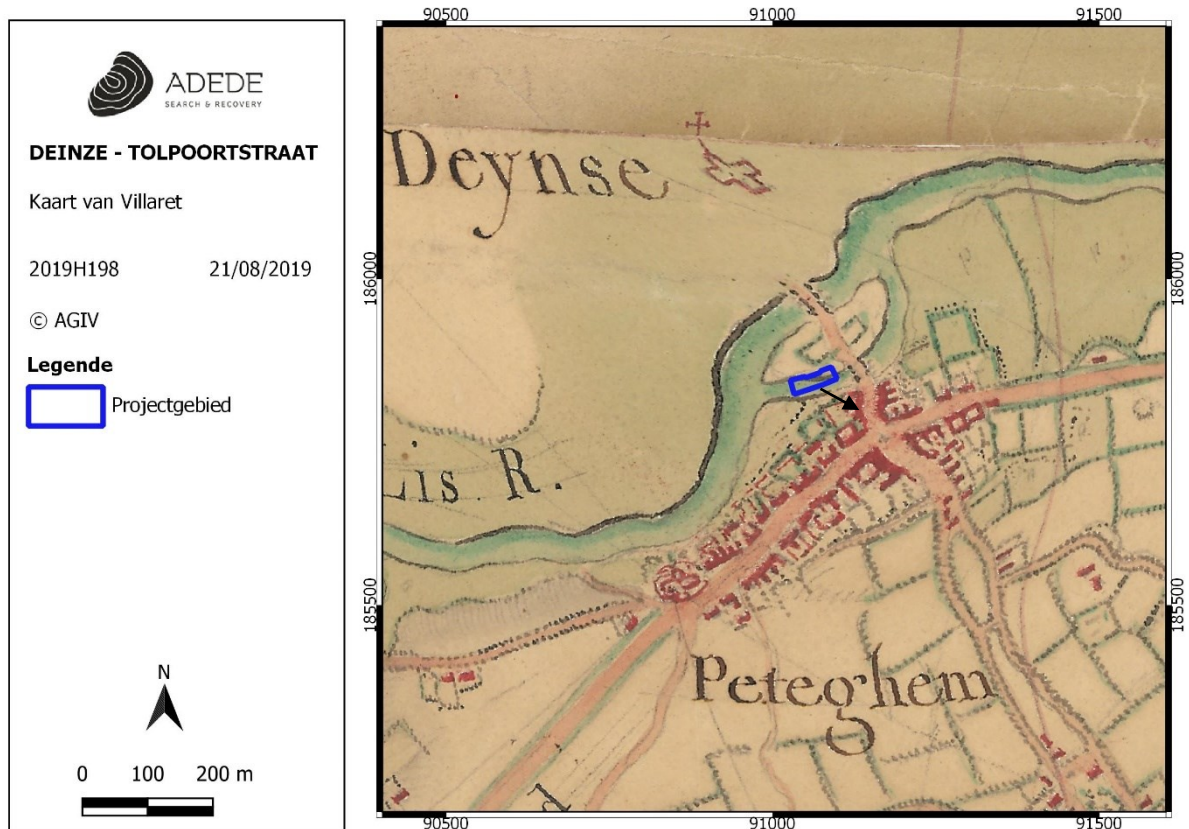

Figuur 12. Situering van het projectgebied op het plan der verdedigingswerken

3.3.2.3 Kaart Van Villaret (1745 – 1748)

Op onderstaand fragment is een verschuiving aanwezig ten opzichte van het projectgebied. Opvallend is de toename van densiteit van de aanwezige bebouwing ter hoogte van de Tolpoortstraat. In het oosten is het Markizaat zichtbaar. De eerste gekende heren van Deinze waren de graven van Aalst in de 12de eeuw, die de heerlijkheid in leen hielden van de graven van Vlaanderen (Cassiman 1954). Nadien behoorde het achtereenvolgens toe aan de familie de Courtenay (1193), de graven van Luxemburg (1275), de graaf van Vlaanderen Robrecht van Bethune (1316), Robrecht van Kassel, de graven van Bar en Filips de Goede (1431). Onder Albrecht en Isabella

werd het verpacht aan de dochters van Maarten della Faille (1602). In 1625 schonk Filips IV de heerlijkheid aan Diego Messia, kapitein-generaal van de artillerie, en verhief het tot markizaat. De familie de Merode kocht het markizaat in 1632 en zou het tot het einde van het ancien régime behouden. Op de plaats van het vroegere 'prinsenhof' (een motte) van de graven van Vlaanderen bij de Leiebrug op het grondgebied van 'Petegem-binnen', bouwde Maximiliaan-Antoon de Merode, omstreeks 1652 het markizaat van Deinze (Tolpoortstraat 32). Dit markizaat werd aangetroffen bij archeologisch onderzoek in 2011 en is nog steeds in situ bewaard onder de vloerplaat van een huidige winkelpand.

Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Villaret.

3.3.2.4 Kaart van Ferraris (1771 – 1778)

Ook deze kaart geeft een dichtere bebouwing weer in de omgeving van het onderzoeksgebied. Ook worden wegen weergegeven die zich haaks op de Tolpoortstraat bevinden. De bebouwing binnen het onderzoeksgebied lijkt te behoren tot een groter geheel waarbij achterliggende gebouwen zoals bvb. Stallen of schuren worden weergegeven. Het perceel lijkt zich af te tekenen en omgrensd te zijn door bomen. Het projectgebied lijkt deel uit te maken van een soort vierkantshoeve.

Hoewel niet echt nadrukkelijk afgebeeld, lijkt zich net ten noorden van het onderzoeksgebied een oostwest georiënteerde gracht af te tekenen

Figuur 14. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.

3.3.2.5 Kaart Van Van Maldeghem (1784)

Deze kaart uit 1784 lijkt meer te focussen op landindeling en percelering dan op een waarheidsgetrouwe weergave van bestaande bebouwing. Daar waar op de Ferrariskaart het volume van de bebouwing duidelijk is, worden op de Van Maldeghemkaart enkel de gevels aan de straatkant afgebeeld als aanduiding van bebouwing. Op basis van deze kaart is het niet aan te raden uitspraak te gaan doen over een eventuele ruimtelijke evolutie wat betreft de aanwezige bebouwing binnen het onderzoeksgebied.

Wat deze kaart relevant maakt is de duidelijke weergave van de Tolpoort en de bijbehorende gracht net ten zuiden ervan. Wanneer het projectgebied d.m.v. GIS-software op deze kaart wordt geprojecteerd, dan lijkt het projectgebied zich hier net ten zuiden van deze gracht te situeren.

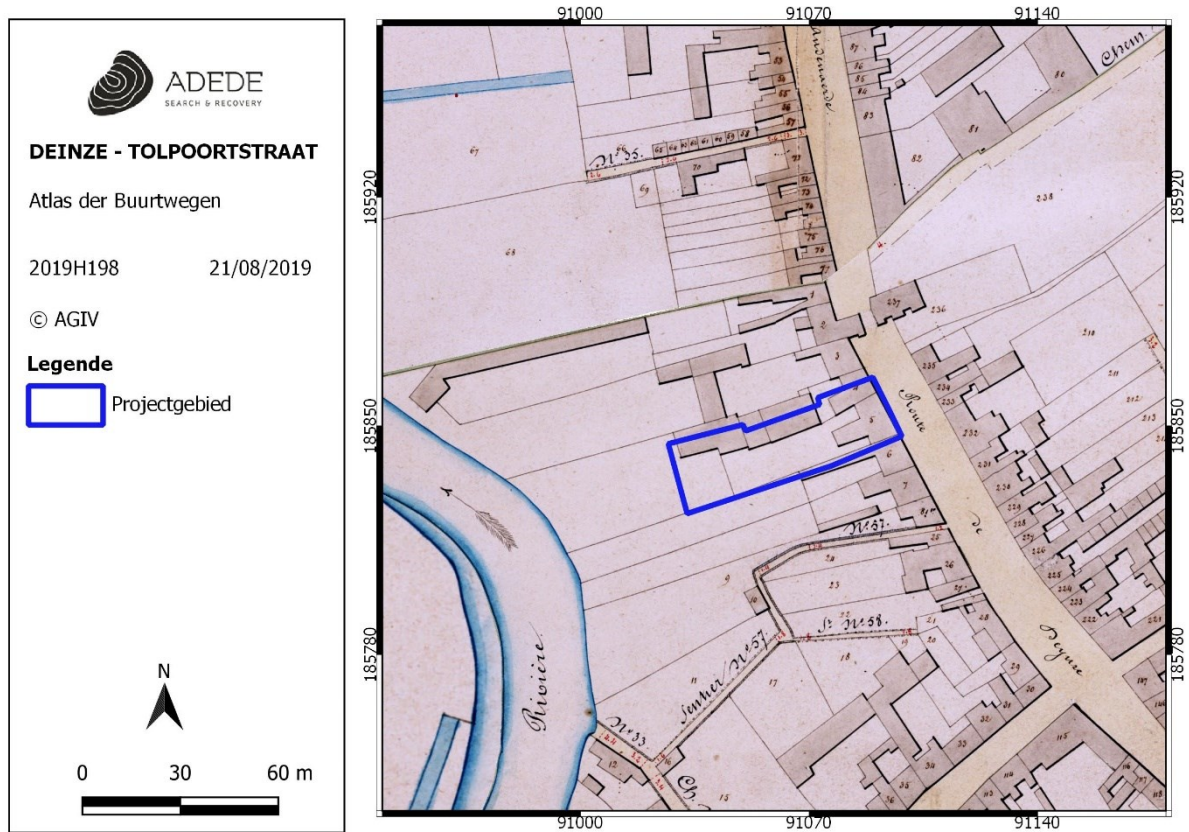
Figuur 15. Situering van het projectgebied op de kaart van Van Maldeghe.

3.3.2.6 *Atlas der Buurtwegen (1840)*

Een enigszins gewijzigde situatie ten opzichte van de kaart van Ferraris is hier zichtbaar. Het noordelijke deel van het projectgebied kent nog steeds bebouwing tot achteraan het perceel terwijl de zuidelijke dit niet heeft. Een mogelijke verklaring is dat dit een andere fase betreft dan op voorgaande kaart gezien de oprichting van het Landgoed van Deinde in 1790 (supra). Mogelijks is er een verschuiving op deze projectie waardoor het projectgebied iets meer ten noorden moet liggen.

Net ten noorden van het onderzoeksgebied vallen twee gebouwen langs weerszijden van de straat op door hun vooruitstekende positie in het straatbeeld waardoor een versmalde doorgang wordt gecreëerd. Het is zeker niet ondenkbaar dat deze versmalling de locatie van de Tolpoort verraadt. Aan de overzijde van de straat, net ten zuiden van toenmalig “huisnummer/perceel 236” is een smal langwerpige perceel zichtbaar dat mogelijk teruggaat op de Vaubangracht die o.a. zichtbaar was op de Kaart van Van Maldeghe. Ook de Ferrariskaart geeft ten noorden van het studiegebied een smalle gracht weer (zie boven) waarbij ter hoogte van de Tolpoortstraat een brug te herkennen is. Afgaand

op het beeld dat de Atlas der Buurtwegen schetst kan de Tolpoort en de Vaubangracht niet binnen het onderzoeksgebied verwacht worden.

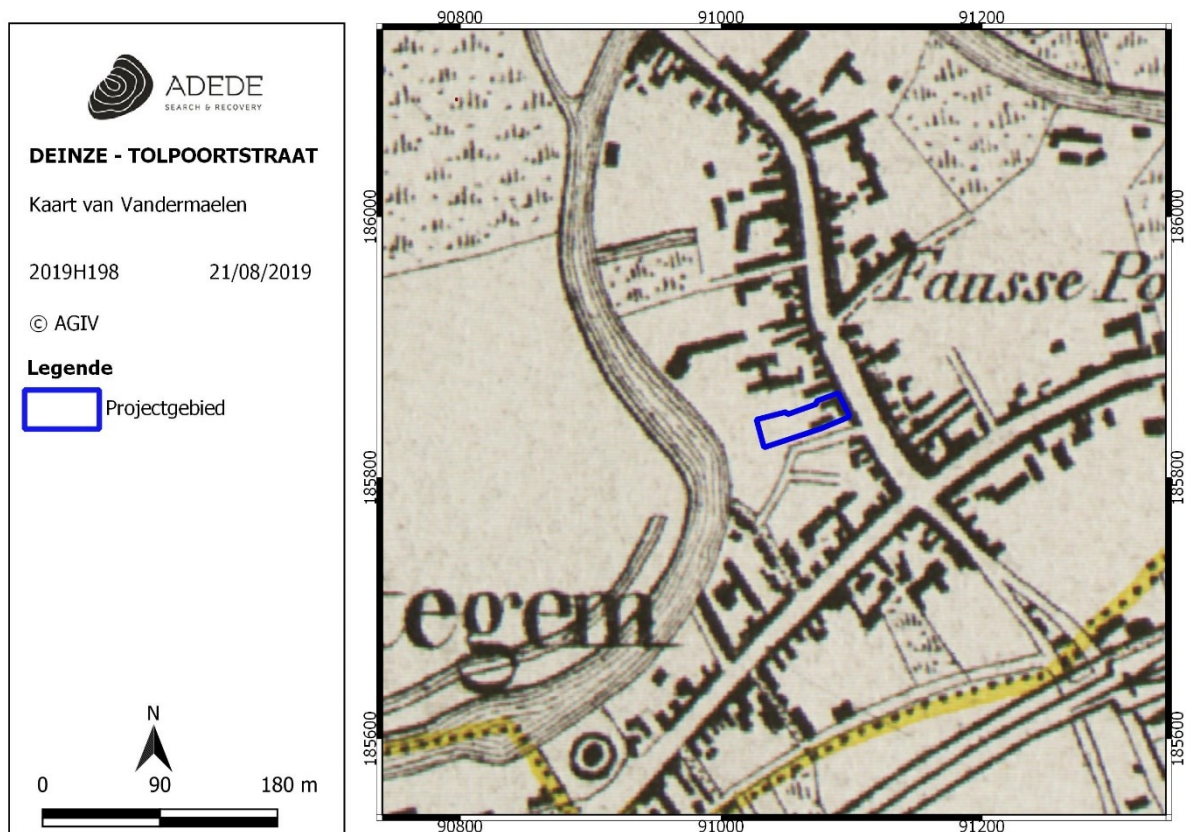
Figuur 16. Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen.

Figuur 17. Interpretatie van de Atlas der Buurtwegen.

3.3.2.7 Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)

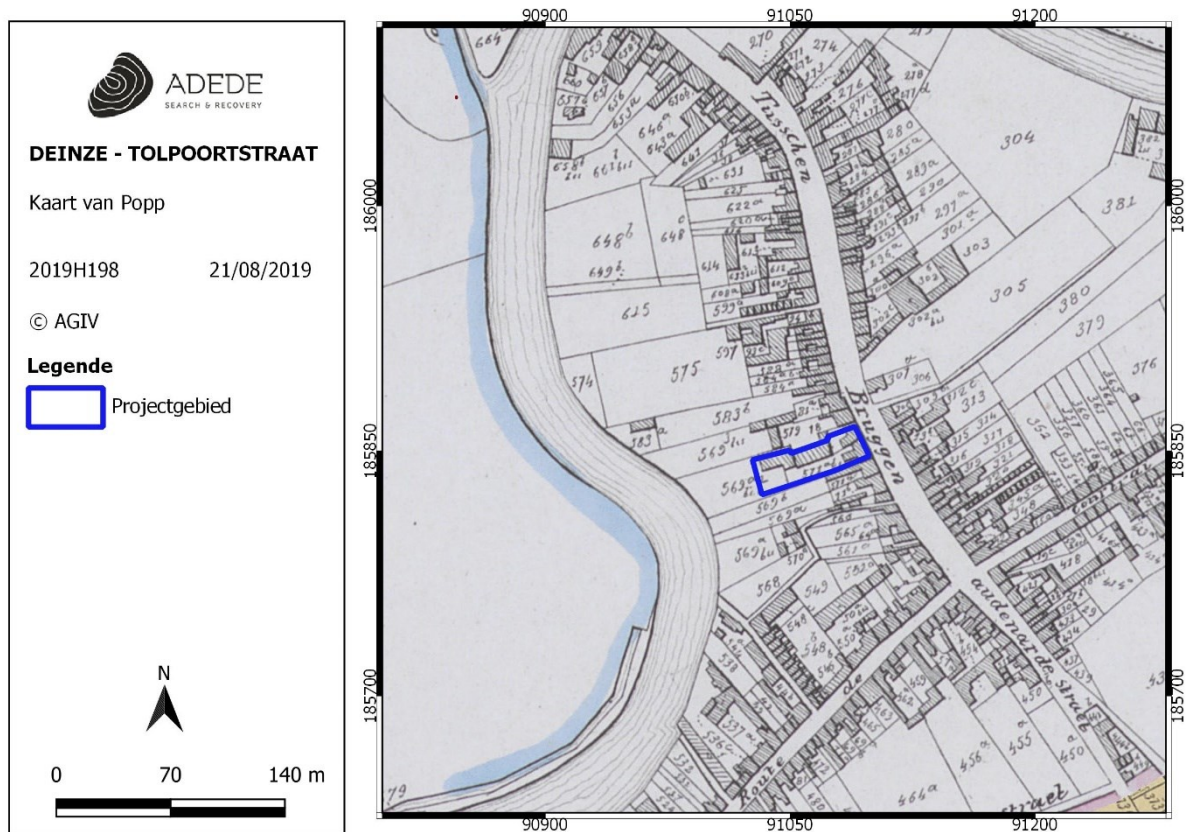
Deze kaart geeft door zijn gebrek aan detail geen bijkomende inzichten ten opzichte van de andere historische kaarten.

Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.

3.3.2.8 Kaart van Popp (1842 – 1879)

Dit kaartfragment vertoont opvallende gelijkenissen met de Atlas der Buurtwegen. Drie gebouwen kunnen onderscheiden worden in het noordelijk deel van het studiegebied, 1 in het zuiden. De versmalling ter hoogte van de vermoedelijke locatie van de Tolpoort is nu verdwenen (zie §3.3.2.6). Het langgerekte perceel dat als indicator voor de Vaubangracht werd gezien lijkt hier eerder op een weg/pad maar komt wel goed overeen met het beeld op de Atlas der Buurtwegen.

Figuur 19. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.

3.3.2.9 Luchtfoto's 20^e eeuw

Binnen het onderzoeksgebied vallen geen wijzigingen waar te nemen ten opzichte van de huidige situatie. De omgeving echter werd grondig gewijzigd. Op de orthofoto uit 1970 zien we de loop van de Leie die overeenstemt met de historische kaarten. Met het rechte trekken is de oude meander niet gesupprimeerd, tevens zichtbaar in het huidige straatbeeld. De tweebruggenlaan (N35) werd over dit rechtgetrokken deel aangelegd.

Binnen het projectgebied wordt CAI melding 971616 weergegeven die verwijst naar een oude stadsgracht. Een detailopname van de orthofoto van 1970 met het plotten van de CAI toont de aanwezigheid van een open gracht in het noorden, dit in navolging van de historische kaarten.

 ADEDE
SEARCH & RECOVERY

DEINZE - TOLPOORTSTRAAT

Luchtfoto 1971

2019H198 26/08/2019

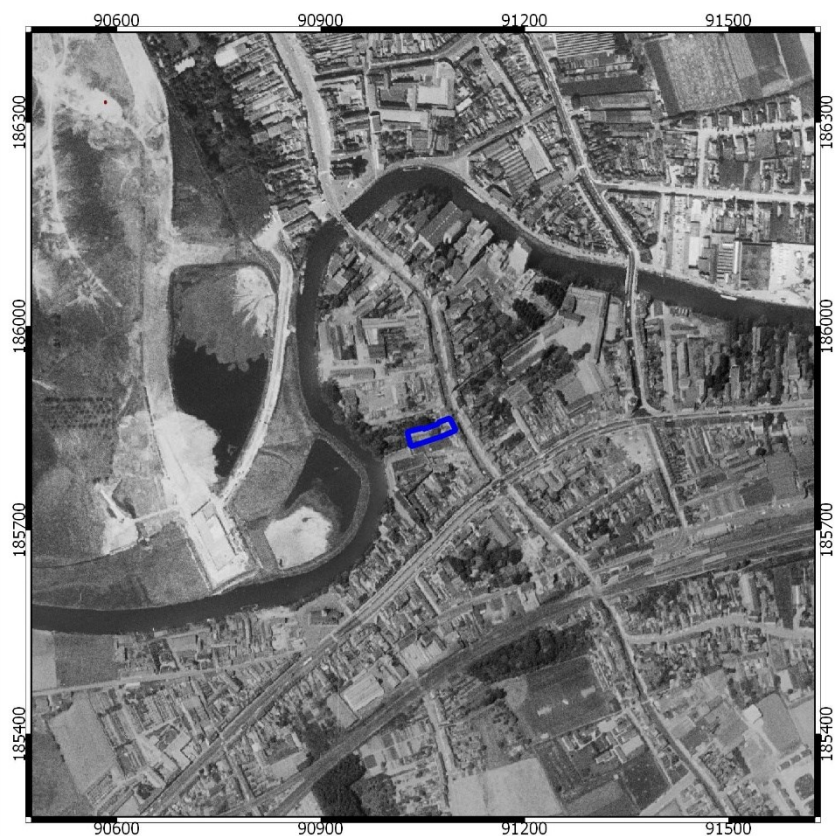
© AGIV

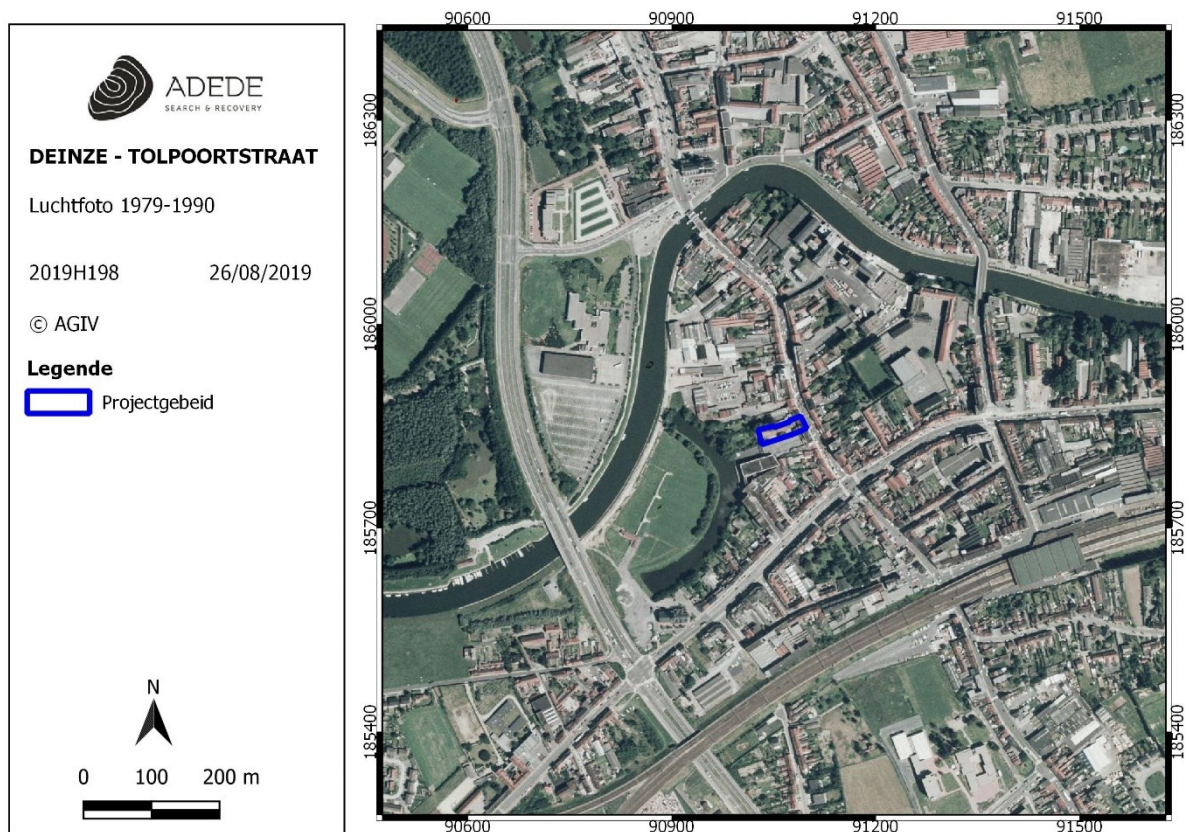
Legende

 Projectgebied

 N

0 100 200 m

Figuur 20. Historische luchtfoto's 20ste eeuw

3.4 Archeologische situering van het projectgebied

In tegenstelling tot het centrum van Deinde, dat zich ten noorden van de Leie bevindt, is de informatie vergaard uit archeologische onderzoeken ten zuiden eerder schaars te noemen. Net ten westen van het onderzoeksgebied is wel heel recent een archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het onderzochte gebied is op heden nog niet ontsloten en de resultaten nog niet gepubliceerd. Tijdens dit onderzoek werden delen van het wallichaam van de Vaubanvesting en de Vaubangracht aangetroffen, alsook een brede gracht die op basis van middeleeuws vondstenmateriaal werd geïnterpreteerd als een nog oudere stadsgracht. De diepte van de gracht werd gepeild op +4 meter.⁷ De locatie van de aangetroffen Vaubangracht lijkt overeen te stemmen met de hypothetische reconstructie die hierboven o.b.v. de Atlas de Buurtwegen werd opgesteld, en zal vermoedelijk net ten noorden van het onderzoeksgebied lopen.

⁷ Mondelinge mededeling van de bevoegde erfgoedconsulent

Tijdens een kleinschalige opgraving tussen de Kortrijkstraat en de Ommegangstraat in 2017 werden resten aangetroffen die wezen op bewoning in de volle middeleeuwen. Het betrof greppels en waterkuilen. De resten van huizen werden niet aangesneden⁸. Het centrum van Deinze is archeologisch ruim geattesteerd. Alle onderzoeken bespreken, zou ons hier te ver leiden. Echter is het mogelijk een beeld te vormen van de geschiedenis van Deinze afgaand op onderstaande toelichting.

Over het pre-middeleeuwse Deinze zijn weinig gegevens gekend. Bij het uitbaggeren van de Leie in 1974 zijn ter hoogte van Deinze centrum heel wat steentijdartefacten aangetroffen. De oudste daaronder is een Tjongerspits uit het finaalpaleolithicum. ID970557 verwijst dan weer naar de vondst van een neolithische bijl die gevonden werd tegenover het stadhuis.

Tijdens de opgravingen tussen 2009 en 2012 in het stadscentrum werd een eerste indicatie aangetroffen voor ijzertijdbewoning. Het gaat om een kuil met versierd handgevormd aardewerk die op basis van een 14C-datering gedateerd werd tussen 385 en 206 v. Chr. Ook voor de Romeinse periode zijn enkel vondsten gekend uit baggerwerken. Het betreft een groot vondstenensemble van onder meer aardewerk, munten en fibulae die een Romeinse bewoning in de onmiddellijke omgeving doet vermoeden. Op basis van bovenvermelde gegevens kan verwacht worden dat er pre-middeleeuwse occupatieresten aanwezig zijn in de archeologische zone. De vraag is in hoeverre recentere bodemingrepen een impact gehad hebben op de bewaringstoestand van deze relictien⁹.

Binnen de contouren van het projectgebied wordt de CAI melding ID 971616 weergegeven. Zoals eerder vermeld betreft het hier de resultaten van een archeologisch onderzoek dat werd uitgevoerd in de jaren '80 van vorige eeuw. Het gaat hier om een overwelfde stadsgracht waarvan onderkant is gemetseld op eiken balken die rusten op een houten palenfundering. Daarnaast werden nog glas, aardewerkmet tinglazuur, steengoed, rood gebakken aardewerk, witbakkend aardewerk. Omwille van de wijziging in de percelen, was het niet mogelijk de exacte locatie te bepalen op de Centrale Archeologische Inventaris. Het is echter niet mogelijk dat deze opgraving binnen de contouren van het huidige projectgebied werden uitgevoerd. De aanwezige bebouwing die niet gesloopt werd in het verleden dateert echter uit de 18^e en 19^e eeuw (supra). Bijkomend tonen historische kaarten steeds een langgerekte structuur langsheen de westzijde van de Tolpoorstraat en een open gracht/beek langs oostelijke zijde. Mogelijks betreft dit de overwelfde stadsgracht die dan in werkelijkheid zo'n 30 meter meer ten noorden moet gesitueerd worden¹⁰.

CAI locatie 970601 betreft de Sint-Martinus kerk, Deze bestond reeds in 1147. De Romaanse kerk werd in de loop der tijd grondig verbouwd en vergroot. De toren werd opgeblazen in mei 1940 en

⁸ Vanholme & Ruyckebusch, in voorbereiding, in voorbereiding

⁹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140018>

¹⁰ Hypothese adhv. Historische kaarten, datering gebouw en mogelijks te herkennen gracht op de luchtfoto uit 1971

ook de rest van de kerk was zwaar beschadigd na de Tweede Wereldoorlog. Er kwam een restauratie in de jaren 1950-57¹¹.

CAI locatie 163343 betreft een archeologisch onderzoek verricht in de 2012 door middel van een proefsleuvenonderzoek. In totaal werden 25 sporen opgetekend, 13 paalkuilen, 7 kuilen, 2 smalle greppels, een gracht, spitsporen en een mogelijke waterput evenals een losse vondst, een niet geretoucheerde afslag¹².

CAI Locatie 152886: Uit de 17de eeuw is een hoektoren van een poortgebouw van het Markizaat gevonden, resten van een groot gebouw (met kelder en een ruimte met haard) en een kleiner bijgebouw, waarvan de vloer en de fundamenteën blootgelegd zijn. Ook een schuilkelder uit de Tweede Wereldoorlog en recente sporen van vroegere fasen van het postgebouw zijn er aangetroffen.

CAI locatie 150628: De fundamenteën van een 8-hoekig paviljoen en de resten van tuinmuren werden aangetroffen bij het openleggen van een deel van de kademuren in 2010¹³.

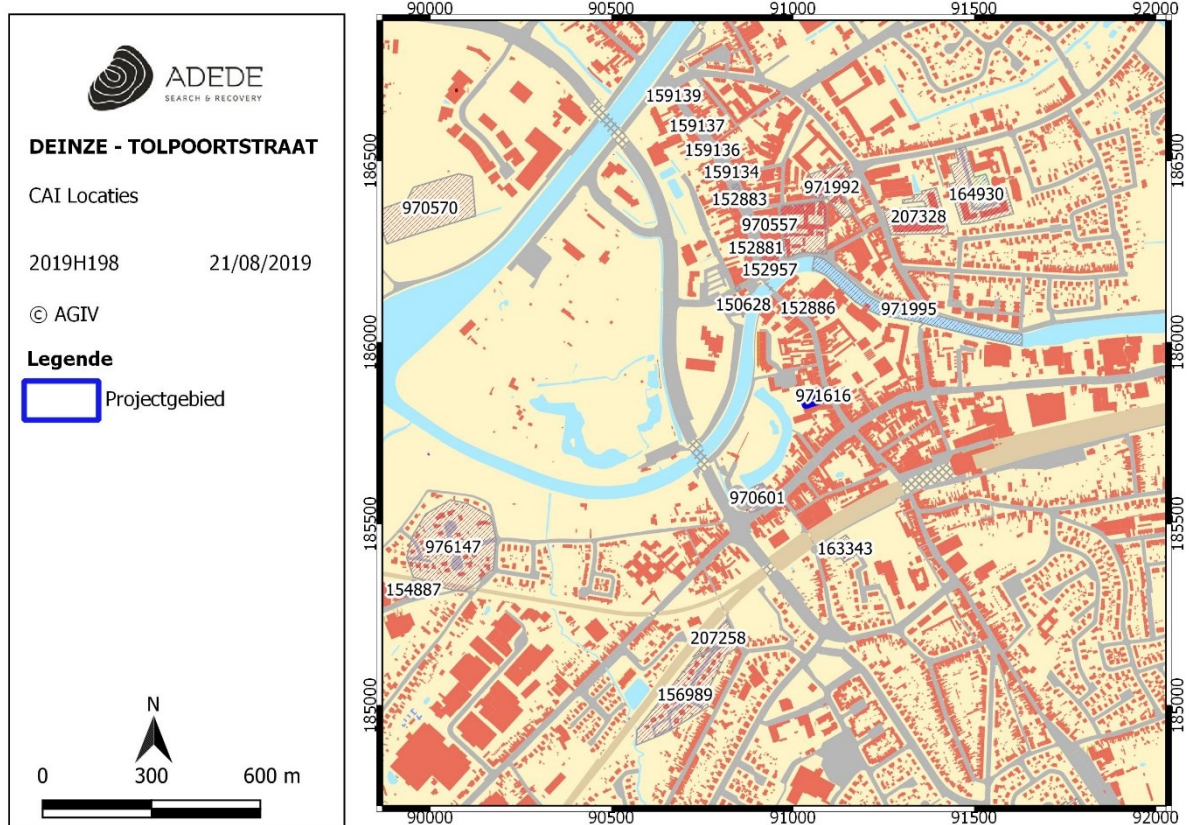
Loactie 970578 ten slotte betreft het OLV. Hospitaal. Stichting van een hospitaal opklimmend tot 12de eeuw met een eerste bloeiperiode ca. 1200. Eerste vermelding als O.-L.-Vrouwehospitaal in 1232. Aanvankelijk een kloostergemeenschap van broeders en zusters, na 1400 enkel bediend door Augustinessen (1427). Eerste vermelding als St.-Blasius-hospitaal in 1455 met kapelwijding in 1456 (cf. Van den Abeele) en 1522 Vlg. stadsrekeningen hospitaal verwoest in 1584.

Nieuwe bloeiperiode en uitbreidingen in 17de eeuw, nieuwe kapel in 1672. Deed dienst als stadsgevangenis tussen 1800 en 1843. De gemeenschap hospitaalzusters ontbonden in 1806, in 1816 overgenomen door de zusters Maricolen die er een klooster en school oprichtten.

¹¹ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/970601>

¹² Yperman, et al, 2012

¹³ Vanhee, D., 2010

Figuur 21. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.

4 Besluit

4.1 Besluit gespecialiseerd publiek

Archeologische verwachting

Zoals in het voorgaande hoofdstuk geschetst zijn er vondsten geattesteerd in de nabije en ruimere omgeving die getuigen van menselijk occupatie van de regio gedurende vrijwel elke periode van de menselijke geschiedenis.

Het onderzoeksgebied bevindt zich aan de rand van de historische stadskern van Deinze, in het bijzonder van de kern van Petegem-aan-de-Leie. De eerste vermeldingen van Petegem-aan-de-Leie dateren uit de 12de eeuw. In combinatie met de gunstige landschappelijke ligging aan een meander van de Leie betekent dit een hoog archeologisch potentieel.

Recent uitgevoerd, en nog niet gepubliceerd, archeologisch onderzoek, net ten westen van het onderzoeksgebied, toonde het bestaan aan van een oude brede en diepe (+4m) middeleeuwse (stads)gracht. Gezien zijn oriëntatie kan worden verwacht dat deze gracht zich ook binnen het onderzoeksgebied manifesteert.

Aan de hand van de geraadpleegde historische kaarten wordt al snel duidelijk dat er zich binnen het onderzoeksgebied bebouwing heeft voorgedaan en dit met vrij grote zekerheid sinds de 17^e eeuw, mogelijks teruggaand tot de middeleeuwen gezien de Sint-Martinuskerk ten zuiden. Nog op basis van historisch kaartmateriaal moet rekening gehouden worden met de mogelijke aanwezigheid van sporen gelinkt aan de postmiddeleeuwse stadsvesten van Deinze. De locatie van de Tolpoort en de Vaubangracht zelf moet vermoedelijk net ten noorden van het onderzoeksgebied gesitueerd worden maar mogelijk manifesteren zich wel sporen van de vestingswerken zelf binnen het onderzoeksgebied.

Op basis van de verzamelde gegevens kan verwacht worden dat er pre-middeleeuwse occupatieresten aanwezig zijn binnen de contouren van het projectgebied. De vraag is echter in hoeverre de verschillende soorten bebouwing en andere historische bodemingrepen (aanleg stadsvesten en/of -grachten) een impact hebben gehad op dit potentiële sporenbestand. Aan de hand van de historische kaarten zijn er verschillende bouwfases af te leiden. Dit zorgt ervoor dat de hoge archeologische verwachting enigszins dient bijgeschaafd te worden tot het aantreffen van intacte oudere lagen (pre-middeleeuws), echter volledig uitsluiten op basis van het bureauonderzoek is niet mogelijk.

Impactbepaling

Vrijwel het volledige onderzoeksgebied zal worden voorzien van een ondergrondse parking die tot 4 meter diep zal reiken. Deze ingreep zorgt ongetwijfeld voor een verstoring van het potentiële archeologische erfgoed.

Afweging verder onderzoek

Het uitgevoerde bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied een hoog archeologisch potentieel kent met betrekking tot resten gerelateerd aan de historische stadskern van Deinze, in het bijzonder van het deel Petegem-aan-de-Leie aan de rechteroever van de Leie, waarvan de oudste vermeldingen teruggaan tot in de 12de eeuw.

Recent archeologisch onderzoek net ten westen van het onderzoeksgebied biedt een duidelijk verwachtingskader wat betreft de aanwezigheid van een brede en diepe middeleeuwse (stads)gracht binnen het onderzoeksgebied.

Historische kaarten toonden een verscheidenheid aan bebouwing die zich voordoet binnen de contouren van het projectgebied waardoor een complexe verticale stratigrafie verwacht kan worden. Verder archeologisch onderzoek ter hoogte van het onderzoeksgebied heeft een groot kennisvermeerderingspotentieel over het ontstaan en de ontwikkeling van de kern van Petegem-aan-de-Leie.

Ten einde een antwoord te kunnen bieden op alle onderzoeksvragen wordt verder onderzoek met ingreep in de bodem geadviseerd door middel van een proefputtenonderzoek. De uitvoeringsbepalingen worden toegelicht in het Programma Van Maatregelen.

Bij recent archeologisch onderzoek net ten westen van het onderzoeksgebied bleek grondwaterproblematiek een gedegen registratie van metersdiepe grachtstructuren te bemoeilijken. Indien zou blijken dat de proefputtenaanpak omwille van grondwater wordt bemoeilijkt en een registratie van eventuele aangetroffen grachtstructuren onmogelijk maakt, dan dient een andere prospectiemethode te worden aangewend om deze alsnog op adequate wijze te registreren. In eerste instantie lijkt in dat geval een bijkomend booronderzoek aangewezen, waarbij wordt gepeild naar de ondergrenzen van de gracht en, hoewel onwaarschijnlijk, eventuele onderliggende archeologische niveaus.

5 Bibliografie

Bombeke, M., 1990: Het Gasgesticht te Deinze, Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deize en van het land aan Leie en Schelde 57, 5-28.

Claessens, L., et al, 2017, Archeologienota Deinze – Louis Dhontstraat, Temse

Goeminne, L., et al, ., 2000. Toponymie van Petegem aan de Leie. Oude en nieuwe plaatsnamen. Kring voor Geschiedenis en kunst van Deinze en de Leiestreek. Deinze.

Huisman, D.J., et al, invloed van bouwwerkzaamheden op archeologische vindplaatsen. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Amersfoort.

Jacobs, P., et al, 1999. Kaartblad 21 Tielt. Toelichtingen bij degeologische kaart van België - Vlaams Gewest. Belgische Geologische Dienst en Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie. Brussel.

Tavernier, R., 1965: Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Deinze 69 E, Brussel.

Vanhee, D./M. Deceuninck, 2011: Archeologisch vooronderzoek Deinze Tolpoortstraat 30 & 32. 15 & 16 juli 2010 & 7 tot 30 maart 2011, Aalter (KLAD-rapport 21).

Van Speybroek, T., 2018, Sloop en Nieuwbouw Kortrijkstraat Deinze (Petegem-aan-de-Leie), Eke.

Geraadpleegde websites

www.geopunt.be

dov.vlaanderen.be

cai.onroenderfgoed.be

inventaris.onoenderfgoed.be

www.cartesius.be

6 Lijst van figuren

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.	- 25 -
Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).	- 26 -
Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.	- 27 -
Figuur 4. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.	- 28 -
Figuur 5. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.	- 29 -
Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.	- 30 -
Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.	- 31 -
Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.	- 32 -
Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.	- 33 -
Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan.	- 34 -
Figuur 11. Situering van het projectgebied op de kaart Sanderus.	- 36 -
Figuur 12. Situering van het projectgebied op het plan der verdedigingswerken.	- 39 -
Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Villaret.	- 40 -
Figuur 14. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.	- 41 -
Figuur 15. Situering van het projectgebied op de kaart van Van Maldeghem.	- 42 -
Figuur 16. Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen.	- 43 -
Figuur 17. Interpretatie van de Atlas der Buurtwegen.	- 44 -
Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.	- 45 -
Figuur 19. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.	- 46 -
Figuur 20. Historische luchtfoto's 20 ^{ste} eeuw.	- 48 -
Figuur 21. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.	- 51 -